

Fig. 1. Blomstermarken sydøst for kirken med skulpturen Madonna (Liné Ringtved Thordason). Foto Arnold Mikelsen 2016. – *Field of flowers south east of the church with the sculpture Madonna (Liné Ringtved Thordason).*

GIVE KIRKE

NØRVANG HERRED

Kirken nævnes første gang i Ribe Oldemoders kirke-liste (o. 1350) med en afgift på 2 skilling sterling, i landhjelpen 1524–26 med 15 mark (jf. s. 1016). Sognet blev sandsynligvis før o. 1350 udvidet med Farre og i 1400-tallet med Ullerup, der begge tidligere må have udgjort selvstændige sogne (jf. s. 2483, s. 2487).

Ifølge en præsteindberetning fra 1638 var kirken indviet til Skt. Nikolaj.¹ Et Vor Frue alter, uden tvivl det nordlige sidealter, nævnes 1667.²

Sognepræsten Mads i Give (»Gyghæ«) medbeseglede et brev 1280.³ En anden præst er muligvis nævnt 1351, da en skrivelse fra paven omtaler, at kannikken Nicolaus Drucken de Dacia (fra Danmark) blandt andet havde en sognekirke ved navn »Gysen« i Ribe Stift.⁴

Give Sogn var anneks til Øster Nykirke frem til 1866, derefter til Ringive, og det udskiltes 1906 som et eget sognekald. På grund af forfald var der 1890 planer om at bygge en ny kirke,⁵ og omkring århundredskif-

tet ønskede man at bygge to filialkirker, hvilket dog først blev en realitet med indvielsen af Vorslunde 1954 (s. 2467) og Farre 1956 (s. 2475).

Efter reformationen var kirken i kongens eje frem til 1712, da den blev solgt på auktion til Johan Eichel, viceborgmester og stadslæge i København.⁶ Han solgte den til sognepræsten Johan Baltasar Bilhardt, der solgte den videre til Peder Polder i Give, hvorefter sognepræsten Lorents Stallknecht købte den o. 1754.⁷ I 1793 var kirken ejet af tiendeyderne,⁸ og 1925 overgik den til selveje.¹⁹

Kirkegods. Kirken havde intet gods i 1620, men bidrog alligevel 1620 og 1630 til reparation af nabokirker.¹⁰

Et *sagn* fortæller, at klokken have en god klang, men for ikke at skulle aflevere den borede man et hul, så den tabte noget af sin klang. Selv om hullet senere blev fyldt ud, kom klangen aldrig tilbage.¹¹

†*Kirke*(?). Ud over de nævnte i Farre og Ullerup kan sognet have rummet endnu en middelalderkirke. En formodet fontefod af granit, nu opfattet som en halvsøjlekapitel (fig. 54),¹² medførte før 1941 en udgravning efter en af lokal tradition udpeget, nedlagt kirke ved stednavnet 'Kirkebjerg' knap 500 m nord for Søndersthoved. Undersøgelsen var resultatløs.¹³ Kapitlet var fundet o. 1875 i haven til Søndersthoved.¹⁴ En eventuel ødekirke burde derfor nok søges tættere på denne tidligere hovedgård.¹⁵ Bygningssten af granit, formentlig genbrugt i et †kapel (jf. s. 2428) nord for Give Kirkes kor, kan næppe stamme fra kirken selv.¹⁶

Arkæologiske undersøgelser. Ved udgravning 1904 konstateredes et alterfundament østligt i koret.¹⁷ 1968 fandtes nord for koret fundamenter til et †kapel med underliggende krypt samt under koret rester af en gravkælder (jf. s. 2432).¹⁸ Ved udgravning 2016 iagttoges vestfundamentet til en tårnunderdel (jf. s. 2424).¹⁹

Møntfund. 1904 blev der fundet tre mønter, en præget i Viborg o. 1270 og to i Hamborg o. 1350,¹⁷ og 2016 fremkom 11 mønter fra midten af 1500-tallet til slutningen af 1800-tallet.²⁰

Andre gulvfund. Et *relikviagemme og en række *skår af glasmaleri er fundet 1904 (s. 2441, 2439).²¹ En oval bjergkrystal, 20–22 mm, er 1968 fremkommet i koret. Måske stammer den fra et middelalderligt metalarbejde.¹⁸

1894 opførtes *Give metodistkirke*, Emmaus, indviet 23. oktober. 1982 afhændedes den til private.²²

Sognet ligger lidt vest for Hærvejen omtrent midt mellem Vejle og Herning. Den østlige del består af en bølget moræneflade, mens den vestlige er præget af bakkeøer og hedeslette. I matriklen fra 1688 bestod sognet af 50 gårde og 15 huse, og den dyrkede jord blev vurderet til 209 tdr. hartkorn.²³ 1801 var der 463 indbyggere i sognet, og dette tal var 1955 steget til 3.921 og 2016 til 5.199.²⁴

Stednavnet Tinghøj nord for Bæksgaard vidner om et juridisk centrum i sognet. En *præstebolig* blev bygget 1906, den nuværende Givegaard var fra gammel tid anneksgård.²⁵

Kirken ligger i dag centralt i byen, men be fandt sig tidligere i den østlige udkant. Stednavnet »Kirkebjerg« optræder 2–300 m mod øst (jf. fig. 2). Kirken er rejst på kanten af en mindre bakke, der har sit højdepunkt i nord- øst.

Kirkegården var før 1905 tilnærmelesvis kvadratisk, idet siderne målte mellem 54 og 61 m (jf. fig. 56). Den blev 1905 udvidet mod nordøst, og siden er der foretaget yderligere udvidelser til alle sider, bl.a. 1919, 1940, 1972 og 2000.²⁶ Det ældre begravelsesområde ligger omkring kirken og mod nord og øst, mens et større område mod sydøst er udlagt i plæner med træbevoksning (fig. 1).

Fig. 2. Udsnit af matrikelkort over Give Bys jorder. 1:10.000. Målt og inddelt af Ravn for 1811, tegnet af Freerk Oldenburger 2016. – Detail of cadastral map of Give village lands.

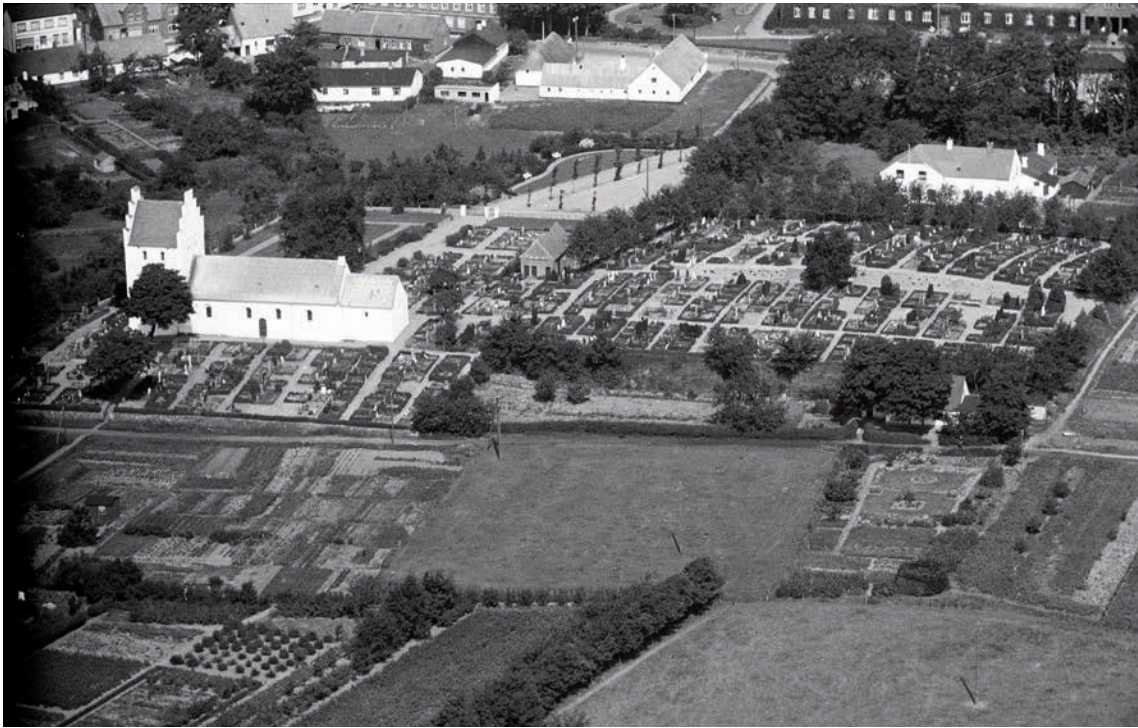

Fig. 3. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen 1947. Kgl. Bibl. – Aerial photograph of the church seen from the south east.

I nord, vest og nordligst i øst hegnes kirkegården af kløvestensmure suppleret af en vekslende beplantning, der tillige afslutter den østlige afgrænsning. I syd er på den vestligste del en tømur af kløvet og tugtet kamp, der østligere afløses af en bøgehæk. I sydøst er der en vekslende hegning.

En køreport og en ganglåde af galvaniseret jern mellem kalkede murstenspiller i nord er den primære adgangsvej til kirke og kirkegård.²⁷ Lidt øst herfor ses en tilsvarende køreport ledende til kapellet, og noget østligere endnu en køreport og en ganglåde mellem murstenspiller i blank mur. I syd, øst og vest findes andre ganglåde.

I 1600-tallet udgjordes kirkegårdens hegning af kampestensdiger, hvori der var en port og to indgange med *†kirkeriste*.²⁸ Disse adgangsveje bibeholdtes til 1867, da den søndre låge blev fjernet.²⁹ 1905 var der en køreport og en ganglåde i nord samt ganglåde i vest og syd (jf. fig. 56).

Det søndre og det vestre dige udskiftedes 1885 og 1886 med mure af hugne kampesten, mens det

nordlige 1888 blev erstattet af kløvede kampesten.³⁰ Kirkegården planeredes 1863, for at vandet kunne få afløb; yderligere planeringer skete 1869 samt 1873, hvor grusede gange anlagdes.³⁰

Et nord-sydvendt ligkapel nordøst for kirken er bygget før 1940. Teglstenbygningen står hvidkalket over en sokkel af cement og er tækket med røde tegl. Øst for kirken ligger et *redskabshus* – en hvidkalket kalkstensbygning med fladt tag ombygget 1988. Graverfaciliteter rummes siden 1996 i sognegården nord for kirkegården.³¹

Et *monument* (fig. 52, jf. s. 2458) er sat over dragon Niels Kjeldsen Ullerup, *4. feb. 1840, faldet i kamp 28. feb. 1864. Stele af rødlig granit samt hvid marmortavle »fra kammerater af 6" dragon-regiment«. Opstillet på gravsted nord for tårnet.

†Helligkilder. 1) Skt. Nikolaj kilde lå ved kirkegårdsmurens sydvestlige side,³² og den fortsatte 1768 i Kirkebæk, der løb gennem Bæksgård.³³ 2) Helgenens kilde – muligvis med et lille hus over – lå ved Bæksgård vest for Give by.³⁴ 3) En tredje lå ved Møldam Huse i Give Østermark.³²

Fig. 4. Kirken set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *The church seen from the south east.*

BYGNING

Kirken er en romansk frådstensbygning bestående af kor og skib. I senmiddelalderen tilbyggedes et tårn i vest, et våbenhus i nord og et $\dagger$ kapel nord for koret. En $\dagger$ krypt under kapellet tilkom efter reformationen, og efter sløjfning af krypt og kapel blev en ny $\dagger$ krypt bygget i koret. Våbenhuset er nyopført 1767. Tårnet blev nedskåret nok 1780, og 1905 er det reduceret til skibets højde, samtidig med at et nyt tårn er tilkommet i vest. *Orienteringen* er solret.

Kirken står hvidkalket med blytag over kor og skib, tegl over tårn og våbenhus. Den ses bedst fra syd, hvor den står med oprindelig døråbning og rundbuede vinduer. Kalkmalerier i koret må øjensynlig dateres o. 1200–25 (jf. s. 2434); de blev under restaureringen anset for at være samtidige med byggeriet.¹⁷

Plan og proportioner. Den oprindelige kirke har været godt 21 m lang, hvoraf skibet udgjorde cirka to tredjedele. Koret var nok oprindelig lidt højere (jf. s. 2424). Korbuen er godt en tredje-

del af skibets indvendige bredde. Skibets vestgavl blev 1905 skåret tilbage til ca. 50 cm fra væggene i nord og syd (jf. fig. 47).

Materiale og teknik. Koret er tilsyneladende rejst uden *sokkel*,³⁵ mens skibet står på en dobbeltsokkel, nederst af granit med hulkant, derover af frådsten med skråkant. Byggematerialet udgøres ellers ud- og indvendig af frådsten, dog ses enkelte granitkvadre i murene og mindre partier af rå granit nederst i væggene. Sydsidens mure er gennem tiderne blevet repareret med tegl.³¹ I nord rykker korets væg 10 cm ind i 225 cm's højde (jf. fig. 15).³⁶ I skibet synes væggene oprindelig at have stået uden hvidtning med glittet puds – overhvidtning skete først i 'gotisk tid'.¹⁷

Vinduer. Af oprindelige, smigede vinduer med rundbuede kilestenstik er to i brug. Korets østre vindue, der 1890 stod med en indvendig blænding og en ydre tilmuring fra efterreformatorsk tid, blev genåbnet ved istandsættelsen 1905, hvor dets $\dagger$ ramme af træ må være blevet fjernet (fig.

11, 58).³⁷ Det måler 122×108 cm i facaden og 75×38 cm i lysåbningen.

Det vestre vindue på skibets nordside, øst for våbenhuset, blev ligeledes genåbnet 1905, og også her konstateredes en $\dagger$ træramme (fig. 7a, 58). Vinduet måler 147×88 cm i facaden og 95×24 cm i lysåbningen.

Af de øvrige vinduer er korets nordre, der måler 126×105 cm i facaden og 74×32 cm i lysåbningen, og det østre på skibets nordside, der måler 150×91 cm i facaden og 95×26 cm i lysåbningen, rekonstrueret 1905 delvis efter oprindelige spor. Der sås også spor efter det midterste på skibets sydside (jf. fig. 7b). Korets søndre blev ligeledes rekonstrueret 1905 uden spor af den oprindelige åbning. Det måler 120×105 cm i facaden og 73×33 cm i lysåbningen.

Døre. Den nordre (fig. 13) har været i stadig brug, mens den søndre (fig. 12, 13) er tilmuret (genåbnes 2016).³⁸ Åbningerne har rundbuede kilestenstik og er forsynet med kragbånd, de nordlige udgøres af rundstave, mens de rekonstruerede sydlige er trekantede.³⁹ Granitsoklerne er trukket med ind, mens frådstenssoklen er brudt. Åbningerne måler udvendig hhv. 2,56×1,12 m (nord) og 2,57×1,14 m. Indvendig er åbningerne rektangulære – den nordre med sin dørfals, den nok lettere omdannede søndre uden.

Den søndre dør stod 1905 tilmuret med rå granit i højde med granitsoklen og tilsyneladende

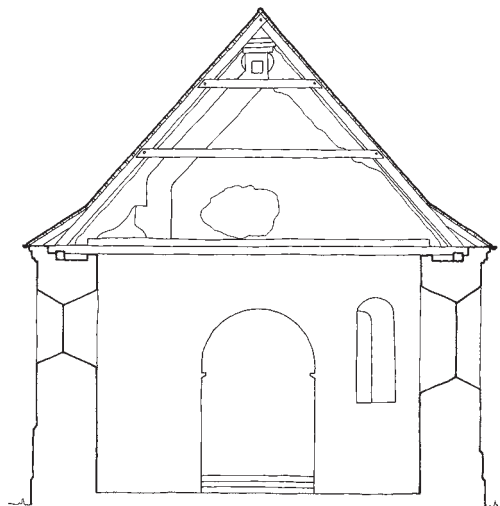

Fig. 6. Tværsnit gennem skib set mod øst. 1:150. Målt af Anders C. Christensen og Jakob Kieffer-Olsen, tegnet af Anders C. Christensen 2016. – Cross-section through nave looking east.

tegl, evt. med enkelte rå granitsten, derover (jf. fig. 7b).

Indre. Kor og skib står med fladt loft. Korbuen er oprindelig og har omløbende kragbånd med nedadvendt skråkant. Til venstre for korbuen sad en i øvrigt ukendt *indskrift*, der ‘udslettedes’ 1871.⁴⁰

De østre *gavltrekanter* er stort set bevaret, mens skibets vestre forsvandt, da det nuværende tårn tilkom. Korets østre står i frådsten med et bånd

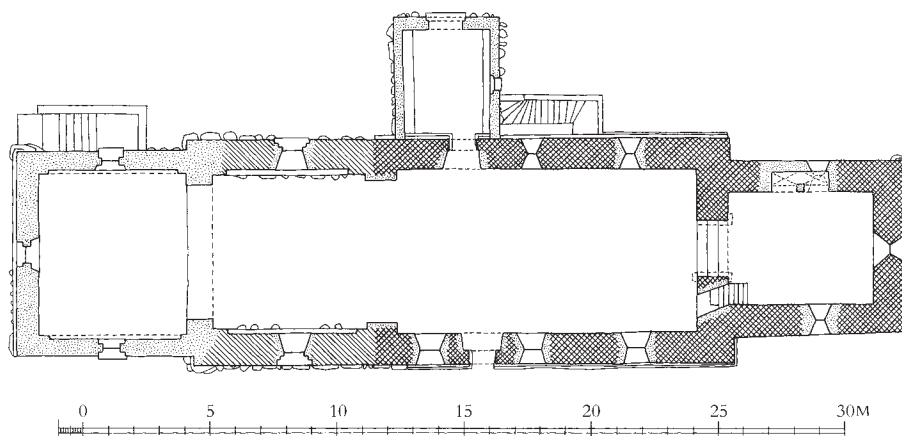

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Målt af Vilhelmsen, Marxen & Bech-Jensen 2015, suppleret af Jakob Kieffer-Olsen og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – Ground plan.

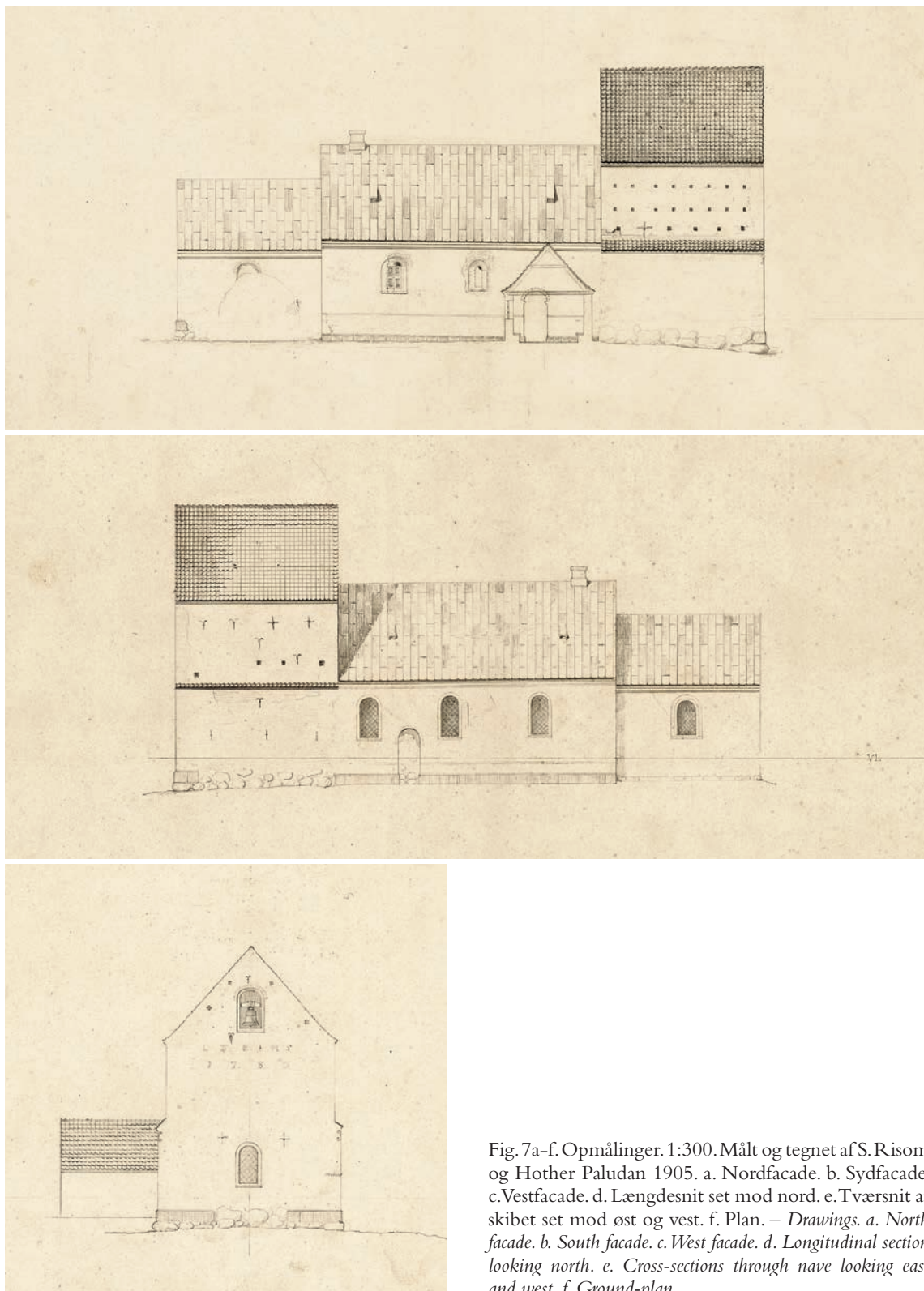
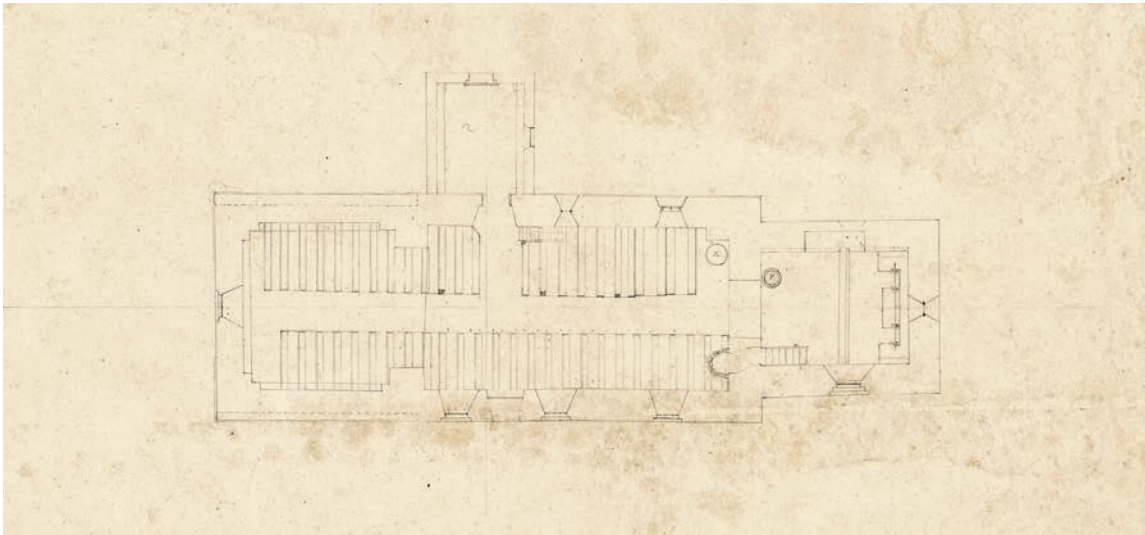
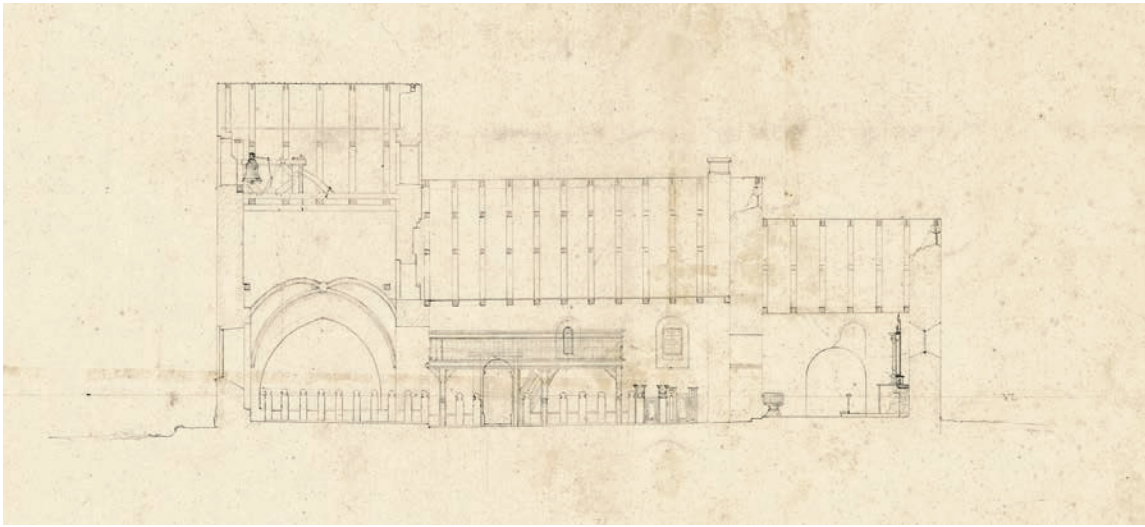

Fig. 7a-f. Opmålinger. 1:300. Målt og tegnet af S. Risom og Hother Paludan 1905. a. Nordfacade. b. Sydfacade. c. Vestfacade. d. Længdesnit set mod nord. e. Tværsnit af skibet set mod øst og vest. f. Plan. — Drawings. a. North facade. b. South facade. c. West facade. d. Longitudinal section looking north. e. Cross-sections through nave looking east and west. f. Ground-plan.

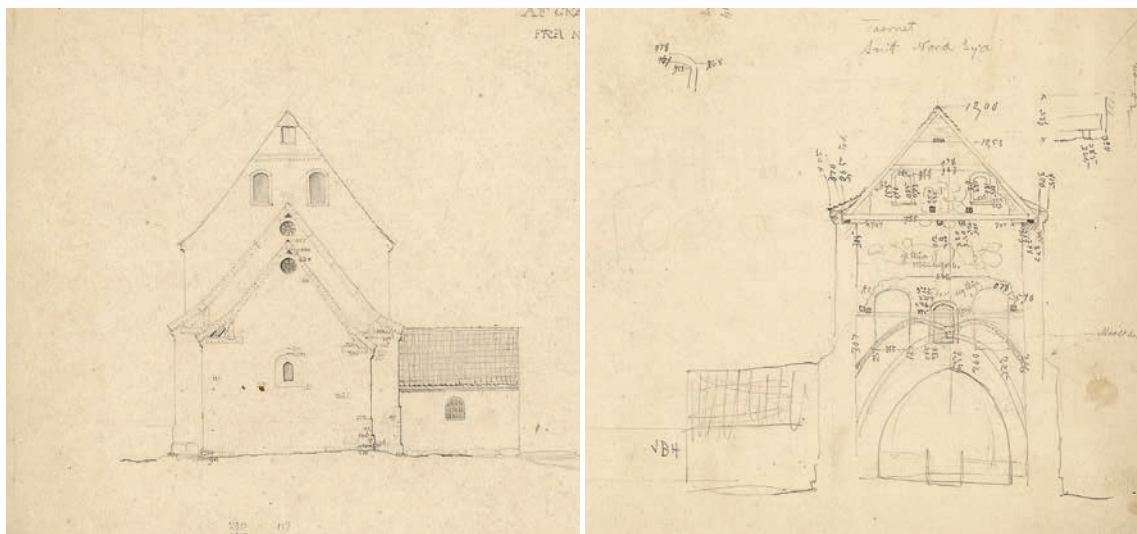

Fig. 8a-b. Måleblade. 1:300. Målt og tegnet af S. Risom og Hother Paludan 1905. a. Østfacade. b. Tværsnit af tårn set mod øst. – Survey sheets. a. East facade. b. Cross-section through tower looking east.

af rå granit lige over tagrummets gulv (fig. 9), hvilket antyder en oprindelig lidt højere placering af bindbjælken. Skibets østre gavltrekant står i rå granit. En uregelmæssig gennemgang er på et ukendt tidspunkt brudt igennem skibets østre gavltrekant.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Rækkefølgen i de forskellige tilføjelser kendes ikke.

Siden 1905 står *tårnet* som en vestforlængelse. Kun de nedre dele af de oprindelige teglstensmure i syd og nord er bevaret. De flugter med skibets og har samme tykkelse og højde på nær en nyere gesims.⁴¹ Murværket hviler på en sokkel og et fundament af rå granit; dog ses enkelte granitkvadre vestligt i sydmuren. Indvendig ses spidsbuede, en-stens dybe blændinger. De spidsbuede, dobbeltfalsede vinduesåbninger i syd og nord indsattes 1905. De måler 213×139 cm i facaden og 154×81 cm i den rundbuede lysåbning.

Oprindelig har det formentlig 1780 nedskårne tårn været tre stokværk højt med gavle i øst og vest. I højde med skibet havde syd- og nordmure før 1905 en tagtegl-dækket gesims, hvorved murflugten rykkede ca. 30 cm tilbage (jf. fig. 18). Vestmuren, hvis fundament blev påtruffet 2016, stod på skibets udflyttede granitsokkel, der dog var erstattet af rå granit på de midterste ca. 3,50 m (fig. 7c). I de øvre dele har der indgået en del rå

granit i væggene, mens teglen var muret i munkskifte.⁴²

Tårnrummet åbnede sig mod skibet med en spidsbuet arkade og var dækket af et krydshvælv med halvstensribber, der havde vederlag i væggene. Et rundbuet, falsat og smiget vindue i vest målte 214×120 cm i facaden.

Fra andet stokværk gav en nok oprindelig fladbuet og mod tårnet falsat åbning adgang til skibets tagrum. Den var flankeret af to blændinger (jf. fig. 8b).⁴³ Tårnmuren stod mod skibets tagrum med et indhak, der sandsynligvis skyldtes, at skibets oprindelige gavltrekant var delvist bevaret.

Stokværkets nordfacade var prydet af åbentstående bomhuller, mens kun enkelte sådanne sås i sydfacaden, der var forsynet med flere murankre. På vestfacaden var opsat »LSK«, »MS« og »1780«, der henviste til en større istandsættelse bekostet af den daværende kirkeejer, sognepræsten Lorents Stallknecht og hustruen Maren Saxe. Nord- og sydfacader afsluttedes af en sekundær falsgesims, der dannede overgangen til det nedskårne tårns tegtag.

Klokkestokværket, det tredje, udgjorde oprindelig et fuldt stokværk, men dannede 1905 tagrum i det nedskårne tårn. Det havde et sekundært, rundfladbuet og falsat glanhul med halvstenstik i vest siddende i en ommuret gavltrekant

Fig. 9. Korets østre gavltrekant set mod øst (s. 2421). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Eastern pediment of chancel looking east.*

Fig. 10. Koret set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *The chancel seen from the north.*

Fig. 11. Korets østvindue med træramme (s. 2420) og alterfundamentet (s. 2441) set mod øst. Foto Eigil Rothe 1904. – East window of chancel with wooden frame and altar foundation, looking east.

(små sten).⁴² I øst sad to oprindelige, fladbuede, ind- og udvendig falsede glamhuller og derover en dobbelt tandsnitfrise, der har markeret den oprindelige murkrone. Over frisen sås den nedre del af en højblænding, den sidste rest af den oprindelige blændingsdekorerede gavltrekant.

I slutningen af 1600-tallet var tårnet teglhængt på nordsiden og blytækt på sydsiden.⁴⁴ På denne tid var der gentagne gange brug for reparation af murene i vest, nord og syd, ligesom den brøstfældige hvælving måtte forsynes med murankre.⁴⁵ 1768 var også sydsiden teglhængt.⁴⁶ Formentlig ved en større reparation 1780 (jf. ovf.) blev tårnet nedskåret, og 1905 blev det som nævnt yderligere nedskåret til en funktion som skibets vestforlængelse.

Våbenhuset ved skibets nordside står i hvidkalkede teglsten på et stedvis synligt fundament af rå granit og har rødt tegltag. Et fladbuet støbejernsvindue findes i øst. Gavltrekanten i nord står kamtakket og prydet med blændinger (jf. fig. 59); i gesimshøjde er der en tandsnitfrise, og derover tre spidsbuede højblændinger flankeret af to cirkelblændinger. Den midterste højblænding rummer en fladbuet glug.

Våbenhusets vægge var 'ganske øde' 1680, da de måtte opmures.⁴⁷ To år senere blev dets tegltag sat i stand, og 1690 forsynedes gavlen med murankre og vindskede.⁴⁸ De følgende år repareredes dets østre og vestre mure, der stod i bindingsværk.⁴⁷ 1768 blev våbenhuset betegnet som 'forhen forfaldent', hvorfor det sommeren før var

Fig. 12-13. 12. Syddøren set udefra (s. 2421). 13. Norddøren set fra våbenhuset (s. 2421), i baggrunden syddørens inderside. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – 12. South door seen from the outside. 13. North door seen from the outside, in the background the south door seen from the inside.

Fig. 14. Koret set fra nord (s. 2428). Foto Knud Krogh 1968. – *Chancel seen from the north.*

blevet opbygget i tegl.⁴⁹ 1854 isattes et vindue i våbenhuset³⁰ og 1876 skulle det gøres ca. en halv meter højere.⁵⁰ Den kantakkede gavl tilføjedes 1905 (jf. fig. 19).

Et formentlig senmiddelalderligt, hvælvet *†*kapel med en sekundær, hvælvet *†*krypt har stået nord for koret, begge har tjent som adelsbegravelser. På stedet for den arkade, der fra koret gav adgang til kapellet, ses siden 1905 en niche delt af en fritstående dværgsøjle, der holder to rundbuer (jf. fig. 15). Selve nichen har to grathvælv.

Arkaden, hvis bue indvendig står med et helstenstik,¹⁸ var frem til 1905 kun tilmuret i facaden (jf. fig. 7d) og målte 270×230 cm. Et spor i ydervæggen (jf. fig. 14), der målte 320×390 cm, stammer sandsynligvis fra en indmuret skjoldbue.

Under kapellet fandtes en *†*krypt sandsynligvis fra anden halvdel af 1500-tallet.⁵¹ Der var adgang til den gennem en dør under arkaden og via en *†*trappe i koret (jf. fig. 16).

Ved en udskiftning af gulvet i koret 1968 stødte man på en *†*krypt (jf. ndf.), hvorefter en arkæo-

Fig. 15. Korets nordvæg set mod nord (s. 2428). Foto Knud Krogh 1968. – *North wall of chancel looking north.*

logisk undersøgelse fandt sted ved Knud J. Krogh og Per Boe, Nationalmuseet (jf. fig. 14-17).

Under korets nordvæg konstateredes forhuggede vanger til en dør, hvorefter man lavede en sondering nord for koret. Her fandtes granitfundamenter til det ca. 5,5 m brede kapel og stammende fra den underliggende krypt en falset døråbning, murværk med ansats formentlig til et tøndehvælv og et gulv af marksten.

I kryptens fyldmateriale indgik flere granitkvadre, og sådanne sås også anvendt til opbyg-

ningen af krypten i koret. Udgraveren foreslog, at nogle af dem kunne være lavet til en portal.⁵² De har sandsynligvis indgået som en del af kapellets byggemateriale, men må oprindelig stamme fra en anden bygning (jf. historisk indledning).

Kapellet stod sandsynligvis frem til 1690, da en murer skulle lukke et stort åbent hul på korets nordre side. 1677 omtales 'begravelsen', der sandsynligvis betegnede kapellet.⁵³ I præsteindberetningen 1768 nævnes, at der tidligere stod en udbygning på dette sted, og at man både ind-

Fig. 16. Korets nordmur, set fra nordøst, med døråbning til kapellets krypt (s. 2428). Foto Knud Krogh 1968. – North wall of chancel seen from the north east, with door opening to the crypt of the chapel.

og udvendig kunne se, hvor åbningen havde været.⁴⁶

En funktion som sakristi er blevet foreslået, men arkaden tyder nærmere på et kapel. Bygningsdelen kan vel bedst sammenlignes med et forsvundet kapel med samme placering ved Jelling Kirke (Tørrild Herred).⁵⁴

Kirkens sandsynligvis senmiddelalderlige *†vinduer* blev alle forandret 1905. I skibets sydside sad tre rundbuede, falsede og smigede vinduer, der

målte 220×110 cm i facaden og 185×80 cm i lysåbningen, mens korets tilsvarende i sydsiden var dobbeltfalsede og målte 210×150 cm i facaden, 160×90 cm i lysåbningen (jf. fig. 7b).

Eftermiddelalderlige tilføjelser, vedligeholdelse og istandsættelse. Det tre stokværk høje *tårn* i vest med gavle i øst og vest (arkitekt Hother Paludan, Aalborg) er bygget 1905, da forgængeren reduceredes til vestforlængelse. Østmuren er samtidig. En kælderetage med hævet etagedække, hvorpå org-

Fig. 17. Korets nordvæg, set mod nordøst med den foranliggende krypt (s. 2432). Foto Knud Krogh 1968. – *North wall of chancel looking north east, with crypt in front.*

let er placeret, og udvendig trappe i nord tilkom 1972.⁵⁵ Tårnet er hvidkalket og teglhængt og har et fundament af rå granit, der i vest er suppleret af et skifte af kvadre og udflyttede sokkelsten.

Åbningerne er fladbuede. Kælderetagen har to falsede vinduer i syd og en dobbeltfalset dør i nord. I vest er et vindue i en blænding med dobbeltbue placeret lige over soklen (jf. fig. 48) og nu ud for etagedækket; to tilsvarende vinduer i syd og nord sidder et halvt stokværk højere.

Klokkestokværket har to falsede glamhuller i hver side. Over disse afsluttes murværket af gesimser i syd og nord, mens dobbelte tandsnitfriser markerer overgangen til gavltrekanterne, hvis kamtakker har bryn, der er afsluttet med tandsnitfriser. Gavlene er prydet af blændinger – i midten en spidsbuet med glug, omgivet af to spidsbuede med kort hængestav og yderst to cirkelblændinger.

Tårnrummet står med en spidsbuet arkade mod skibet (ændret 2016) og spidsbuede blæn-

Fig. 18. Kirken set fra syd med døren under reparation (s. 2421). Foto J. Jensen, Give, 1905 eller før. – *The church seen from the south with door being repaired.*

dingen i syd og nord. Kælderen indrettedes til præsteværelse, dåbsventerum og toiletter.

En *tilbygning* (jf. fig. 59) er 2016 under opførelse vest for våbenhuset (arkitektfirmaet Vilhelmsen, Marxen & Bech-Jensen, Århus).⁵⁶

En *†krypt* i koret blev som nævnt påstødt 1968. Den efterfølgende arkæologiske undersøgelse viste et rektangulært kammer (ca. 2,4×3,6 m) af genbrugte kvadre og mursten sat i ler (jf. fig. 17).⁵⁷

Krypten er omtalt 1768, hvor den rummede tre af kirkeejerens, sognepræst Lorents Stallknechts, små børn.⁵⁸ Formentlig er den etableret 1690, da ovenævnte kapel med underliggende krypt blev nedlagt, og er sløjft senest i begyndelsen af 1800-tallet.

En adgangsvej til prædikestolen er efter reformationen brudt gennem triumfmuren, den blev 1900 reguleret.⁵

Tårnet og kirkens nordside blev istandsat 1617. Større reparationer fandt sted 1677, 1710 og

1792,⁵⁹ mens tårnet blev nedskåret og istandsat formentlig 1780. En omfangsrig istandsættelse fandt som nævnt sted 1905 (arkitekt Hother Paludan, Aalborg). Herved fik nichen i koret sit nuværende udseende, kirkens vinduer forandredes, og tårnet blev omdannet til en vestforlængelse, mens det nye tårn blev tilføjet, og våbenhuset fik sin kamtakkede gavl.

Under en større istandsættelse 1969-72 indrettedes i tårnets nye kælderetage præsteværelse, dåbsventerum og toiletter. Desuden blev syddøren tilmuret, og der skete en udskiftning af tegltage på tårn og våbenhus samt klinkegulve.¹⁸ Tårnets tag og tagkonstruktion blev skiftet 2003.⁶⁰ 2016 påbegyndtes en større istandsættelse.

Vinduer. Ved istandsættelsen 1905 blev de nuværende, romanske vinduer i koret og på skibets nordside som nævnt istandsat, genåbnet eller rekonstrueret. På skibets sydside indsattes tre rundbuede og smigede vinduer af romansk form, men større.⁶¹

Skibets nordøstre $\dagger$ vindue, ældre end 1905, skal muligvis ses i sammenhæng med etableringen af pulpituret 1623 (jf. s. 2454). Det var rundbuet og dobbeltsmiget (jf. fig. 7a) og målte 120×180 cm i facaden og 140×80 i den rundbuede lysåbning, hvori der var indsat en retkantet vinduesramme.

På søndre side indsattes 1881 fire nye rundbuede $\dagger$ vinduesrammer af jern, og året efter fulgte et tilsvarende i vestgavlen og et på nordre side.³⁰

Tagværkerne er af fyr og af nyere herkomst, alle af hanebåndstypen.⁶² Reparationer af ældre $\dagger$ tagværker er foregået gentagne gange i 1600-tallet,⁶³ og 1854 måtte overtømmeret og hele tagværket over skibet fornys.⁶⁴

Den nuværende *tagbeklædning* fra 2002 og 2007 består af bly over kor, skib og vestforlængelse og af tegl over tårn og våbenhus. Fordelingen har en lang tradition bag sig.⁶⁵ Kor og skib var blytækt i begyndelsen af 1600-tallet, og taget

er regelmæssigt blevet repareret.⁶⁶ 1823 påtalte kirkesynet, at man havde lagt tegl i stedet for nogle tavler bly.⁶⁷

Gulvene i kor og skib består af gule tegl, i våbenhuset mørkebrune klinker og i tårnet træ med linoleum. Brugen af teglgulve kan følges tilbage til 1861,³⁰ mens gulvene under stolestaderne 1709–10 bestod af en blanding af kamp og tegl.⁴⁷

Opvarmning. En kakkellovn var formodentlig installeret før 1905, da en skorsten rejste sig over skibets østende (jf. fig. 19). Ved istandsættelsen dette år installeredes sandsynligvis et kaloriferanlæg, nævnt 1929, ud for skibets syddør med en skorsten midt for skibet (jf. fig. 57). En ny kalorifer blev 1937 placeret i en kælder under skibets østlige del med nedgang i nord og skorsten over skibets østgavl (jf. fig. 3).⁶⁸ En ændring fra koksfyring til oliefyring 1964 medførte ingen bygningsmæssige ændringer.⁶⁹ *Elektrisk lys* er indlagt 1922.³¹

Fig. 19. Kirken set fra nordvest. Foto Andreas Dolleris, Vejle, før 1905. – The church seen from the north west before 1905.

Fig. 20. Kalkmaleri, o. 1200-25, to utolkede scener nordligt på korets østvæg (s. 2434). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Wall painting, c. 1200-25, two uninterpreted scenes, to the north on the east wall of the chancel.*

KALKMALERIER

1904-05 afdækkede Eigil Rothe dele af en romansk udsmykning fra o. 1200-25 i koret (Nørlund-Lind, *Kalkmalerier* 155-59, 295-97), mens han i korbuen fremdrog gotisk rankeværk fra o. 1500. Året efter restaurerede han malerierne ret hårdt, men på et dokumenteret grundlag. Allerede 1913 måtte Rothe foretage en genrestaurering, og det samme måtte Egmont Lind 1932.⁷⁰ Problemet var især frådstensmurværkets udsvedning af kulstur natron. En mindre restaurering skete 1968, og en ny påtænkte 2016.

(Fig. 20-24), o. 1200-25, en udsmykning, der har omfattet hele koret, men ikke er konstateret i skibet. Bevaret er et parti på korets østvæg nord

for vinduet omfattende en frise med to arkader (122 cm høj), som rummer utolkede figurscener imellem en kron- og en lavfrise.⁷¹ Arkadernes søjler har klokkeformede baser og kantede kapitæler, og ovenover løber en krenelering, der over midtsøjlen brydes af et lodret bånd.

I den nordlige arkade (fig. 20-22) ser man en hellig mand (med glorie), der har nogen overkrop, og som kun – fra hofterne nedefter – er iklædt et opslidset, hvidt klæde, der når de nøgne fødder. Han står alene mellem to 'ballontræer' og har armene korslagt foran brystet, formentlig som tegn på andagt. Hovedet er smalt, hår og skæg er kort, og ansigtet forekommer asketisk. Overkroppens og armenes muskulatur er stiliseret og snørklet gengivet, og klædet ligger tæt

Fig. 21. Kalkmaleri, o. 1200-25, to utolkede scener nordligt på korets østvæg. Tilstand efter restaurering 1905 (s. 2436). Foto Eigil Rothe.1905. – *Wall painting, c. 1200-25, two uninterpreted scenes, to the north on the east wall of the chancel. Condition after restoration, 1905.*

om benene og danner et mønster af spidsrunde lægfolder.

I den sydlige arkade (fig. 20-22) ses han endnu engang, i samme påklædning, stående over for en 'krigsmand' med halvsfærisk hue eller hjelm og sværd ved siden. Han griber med højre hånd helgenen i armen, mens denne løfter sin højre hånd afværgende eller forkyndende. Krigsmanden, der har venstre hånd hvilende på sværdfæstet, bærer i øvrigt civil dragt, en kjortel og en ligeledes knælang kappe, der er hæftet med et rundt spænde ved venstre skulder, og som er ført op over højre arm. Forneden under billedfelterne løber en smal frynsebort.

Lavfrisen (fig. 22-24), 58 cm bred, dannes af prismestave, der forbinder et rudefelt med kors-

blomst og en medaljon med brystbillede af en tilbedende engel; fra medaljonerne udgår udfyldende akantusranker.

Kronfrisen udgøres af bladpalmetter under hesteskobuer. Den er rekonstrueret ud fra en rest af samme frise fundet på korets vestvæg (jf. ndf.). Til højre for malerierne har Rothe, for at få helhed i udsmykningen, selv suppleret med en savtakfrise omkring vinduet (kopieret fra Ål Kirkes kalkmalerier jf. ndf.) og en rød bemaling i dets smig. Ligeledes har han på væggen sydlige del gentaget de ornamentale dele fra nordsiden.

Ud over det bevarede fandtes 1904-05 yderligere rester af kalkmaleri. På korets øvrige vægge og specielt vestvæggen nord for korbuen fremkom øverst stykker af den palmetbort, Rothe

kopierede til østvæggen, og omkring buen en ret velbevaret bort af hjertepalmetter.⁷² I nordvinduet sås endvidere spor efter tre medaljoner med brystbilleder, en foroven og en i hver side-smig.

Det fremgår af et fotografi, optaget før restaureringen, at der var lakuner i maleriet (fig. 22). Således er der næppe fundet meget af ansigterne, ej heller af englens hoved i lavfrisens medaljon (øvre halvdel manglede). Men Eigil Rothe kunne jo se mere, end vi kan i dag. Han har efterladt sig en værdifuld dokumentation både skriftligt og i form af farvelagte kalker, sort-hvide fotografier og tidlige farveoptagelser (fig. 21-22, 24).

Rothe anfører fund af en række *farver*, som han mente at konstatere og søgte at genskabe ved restaureringen (jf. fig. 21-24). Påfaldende er maleriernes rige anvendelse af zinnoberrødt (bevaret som sort),⁷³ ligesom hvidt (kalk) har været brugt i udstrakt grad. Som grund har man bag figurerne tilstræbt en guldgrundsvirkning, der var tilvejebragt ved brug af gul- og mørkokker, som gik blødt over i hinanden. Her udenom udfylder en bred, rød stribe, mens søjlerne har grønblå skafter med okkergule kapitæler og baser. Krigsmandens kappe er også rød, og i lavfrisen er prismestavene dels røde, dels grønblå. Denne farve identificerede Rothe som kulsur kobberilte; rigtigt blå forekom ikke.

Teknik. Malerigrunden var et gråligt pudslag, der ikke var påført og glattet med ske, men kastet på væggen og derefter ret groft afkostet. Rothe skønnede, at pudningen, som lå over en udstrøget fugemørtel, måtte være praktisk taget samtidig med kirken. Han bemærkede også, at man i figurbillederne kunne erkende fortegning i form af tynde, rødbrune penselstrøg. Maleren havde åbenbart prøvet sig frem. I den nordlige arkade var der angivet tre forskellige linjer for venstre skulder, og underarmen var udført med mange små 'famlende' penselstrøg ved siden af hinanden. Oven på denne fortegning var så lagt den endelige maling. De sidste farver var først påført, efter at pudsen var tørret op.

Teknikken ved farvepålægningen havde ifølge Rothe været den, at man først havde lagt alle

legemsdele over med en lys gul okkertone, og derefter tegnet al muskulatur og alle led op med kalk, de sidste blot som runde kredse. Såvel til modellering af formen som til alle ydre konturer var anvendt mørkokker, men den væsentlige tegning var gjort med kalk, 'ikke uden forståelse af det menneskelige legemes anatomi'.⁷⁴

Motivtolkning. Eigil Rothe opfattede forsøgsvis de to optrin som scener af Johannes Døberens liv, hvilket ikke fandt tilslutning hos Nørlund. Han havde dog selv svært ved at tolke billederne 'med nogen grad af sikkerhed'.⁷⁵ Lavfrisens englebuste må forstås i lyset af, at englenerne var til stede ved messens liturgi ved højalteret.

Værksted, stil og datering. Allerede Eigil Rothe påviste udsmykningens nære slægtskab med den sydvestjyske Ål Kirkes malerier fra o. 1200-25, der har den samme kronfrise af bladpalmetter, samme lavfrise med engle i medaljon og en helt tilsvarende anbringelse af scener under arkader med øvre krenelering (*DK Ribe* 1306-20). For den snørklede gengivelse af muskulatur og sener fandt han et godt sidestykke i Todbjerg Kirke (Randers Amt).

Nørlund fremhævede yderligere fællestræk med sjællandsk og skånsk maleri,⁷⁶ men han fandt i øvrigt lighederne med Ål Kirkes kalkmalerier så overbevisende, at de måtte forklares med en værkstedssammenhæng. Ved sammenligning med klædefolderne i Ål forekommer de måske også mere beslægtede med de særegne i Give end skønnet af Rothe og Nørlund.⁷⁷

Hvis overensstemmelserne med Ål synes at forbinde malerierne med Sydvestjylland (og Givess stiftsby Ribe), er der andre træk, der er fælles med udsmykninger østligere i Jylland, således den specielle frynsebort, der optræder tilsvarende i Sindbjerg (s. 2134, 36), Skibet (Tørrild Hrd.), Højen (Jerlev Hrd.) og Skanderup Kirker (*DK Århus* 2899).

Poul Nørlund daterede malerierne så tidligt som o. 1150-1200, måske under indtryk af Ro-

Fig. 22. Kalkmaleri o. 1200-25 (jf. fig. 20-24), tilstand efter afdækning men før restaurering (s. 2434). Foto Eigil Rothe 1904. – *Wall painting c. 1200-25, condition after uncovering but before restoration.*

Fig. 23-24. Kalkmaleri, o. 1200-25, lavfrise på korets østvæg (s. 2435). 23. Nuværende tilstand. Foto Arnold Mikelsen 2015. 24. Efter restaurering 1905. Foto Eigil Rothe 1905. – Wall painting, c. 1200-25, low frieze on east wall of chancel. 23. Present condition. 24. After restoration, 1905.

thes vurdering, at malerierne var udført i umiddelbar forbindelse med kirkens opførelse. Dette skøn er dog næppe bindende, ligesom kirkens datering er usikker. Samtidig nævnte Nørlund imidlertid den 'gyldne' baggrundstone som et sent træk, ligeledes ornamentikken og krigsmændens klædning. Den mest sandsynlige datering

synes som Ål-maleriernes at måtte være o. 1200-25.⁷⁸

2) O. 1500, gulbrune ranker i og omkring korbuens, der er næsten fornyede 1932 (jf. fig. 47). Denne bemaling fandtes 1905 bedre bevaret end lignende *†ranker* i brunrødt og grønblåt, der blev iagttaget 'rundt omkring' i koret.

GLASMALERIER

Et *glasmaleri* med geometrisk motiv af Johannes Kragh er 1933 indsat i korets østvindue.⁷⁹ †*Glas-maleri*, o. 1275–1300. I forbindelse med kalkmaleriernes afdækning 1904–05 fandt Eigil Rothe i det da længst nedrevne romanske †alterbords fundament 29 skår af glasmaleri (jf. møntfund s. 2418), der indsendtes til Nationalmuseet (inv. nr. D 5820). Af stumperne, op til 3,3×8,2 cm,⁸⁰ fremtræder de 11 næsten sorte (og uigennemskinnelige), de øvrige hvide og gule. På seks sorte skimtes svagt gule, påmalede motiver, som Rothe har aftegnet omhyggeligt. Rækkefølgen i beskrivelsen henviser for de fem førstes vedkommende til tallene på tegningen (fig. 25). 1) Zigzagbort med bladpalmetter, 2,8×8,3 cm. 2) Bort med cirkler og ruder, 1,3×3 cm. 3) Rankebort, 3×3,4 cm. 4) Et bånd med kors, af Rothe overbevisende opfattet som en stump af et pallium fra en afbildet ærkebisp, 4,4×1,9. 5) En elegant, åben hånd, 4,7×2,1 cm. 6) (Fig. 26) et buet indskriftbånd, 3,5×7,9 cm, med runerne »furði(k)«, der måske kan være datid af verbet 'føre' og være rest af en 'underskrift' til et billedligt motiv.⁸¹ Langs skårets nedre rand ses krøselbid. 7–9) Rothe nævner endvidere, at tre skår skulle have 'klædebon', men de kan nu ikke identificeres.

Eigil Rothe mente, at skårene stammede fra korets østvindue. Nr. 1–3, 6 må hidrøre fra borter og indskrifter, og nr. 4–5 (og 7–9) viser, at der også har været figurmotiver såsom en ærkebiskoppelig helgen. Fuldt bevarede, glasmalede bispehelgener kendes fra Bjerreby på Tåsinge og Roager (DK Sjy, 1172–73).⁸²

Glasmalerier er meget sjældne i Danmark, men lignende stumper kendes fra en række fund i kirkegulve. Blandt disse er der en række sidestykker til Gives.⁸³ Runer er enestående i nordiske glasmalerier, ligeledes i kalkmaleriet.⁸⁴

Skårene behøver vel strengt taget ikke at være samtidige eller stamme fra samme vindue, men Rothe har sandsynligvis ret i, at en fælles datering kan anslås til slutningen af 1200-tallet.⁸⁵ Aage Roussel anfører 1964 en datering 'henimod 1300', ligesom han skønner, at malerierne har været af hjemligt arbejde.⁸⁶

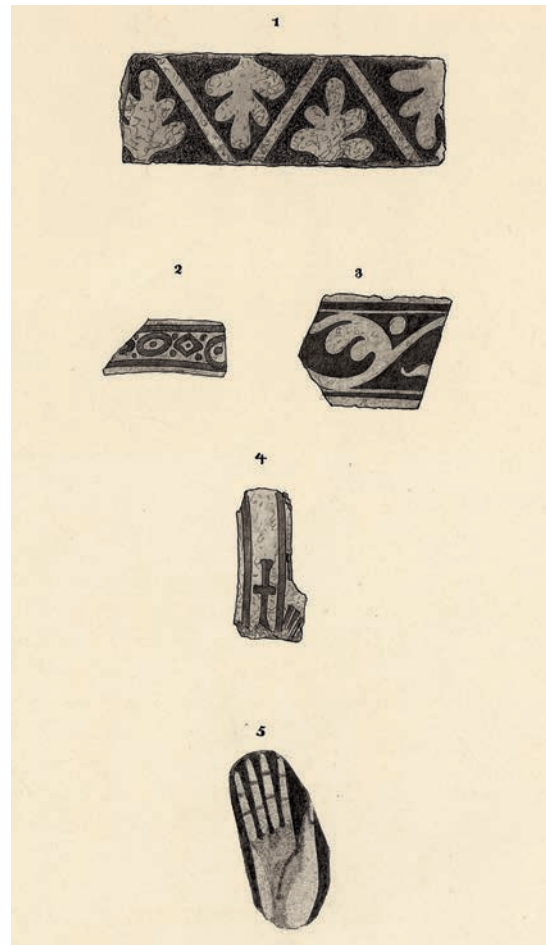

Fig. 25. Fragmenter af glasmaleri fra o. 1275–1300, fundet i det romanske alterbords fundament (s. 2439). 1:2. Tegnet af Eigil Rothe 1904. – *Fragments of stained glass from c. 1275–1300, found in the foundations of the Romanesque Communion table.*

Fig. 26. Skår af glasmaleri fra o. 1275–1300 med utolket runeindskrift (s. 2439). Foto John Lee 2015. – *Shard of stained glass from c. 1275–1300 with undeciphered runic inscription.*

Fig. 27. Kirkens indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *The church interior looking east.*

INVENTAR

Oversigt. Ældst er den romanske døbefont, der tilhører en lille gruppe med motiver under arkader. Nogenlunde samtidig med bygningen er også en *helgen-grav af frådsten fra et romansk $\dagger$ alterbord, der nu er i Nationalmuseet.

Af et stoleværk er bevaret lidt panel med årstallet 1580, og af en ($\dagger$)altertavle fra samme tid findes endnu sidestykkerne. Prædikestolen bærer årstallet 1624 og har våbener for Terkel Krabbe og Dorte Kruse til Hestlund, mens et par stumper af et *($\dagger$)pulpitur fra 1623 er bevaret i Give-Egnens Museum. Alterstagerne bærer årstallet 1641 samt våbener og initialer for Laurids Ebbesen og Sophie Staverskov. En klokke er støbt 1637 af Felix Fuchs i København.

Det ustemplede altersølv må stamme fra o. 1600–50, og en oblatæske er leveret o. 1860 af Mads Christian Mortensen i Vejle.

Fra en omkalfatring af renæssancealtertavlen 1847 er bevaret de nævnte sidestykker med nye malerier af apostlene Peter og Johannes efter Thorvaldsen (nu på

kirkeloftet). Et samtidigt hovedbillede, et maleri af Lucie Ingemand, viser »Christus som nedbeder Velsignelse over Menneskeslægten« og opbevares nu i sognehuset.

Den nuværende alterprydelse fra 1947 er en udsåret krucifiksgruppe i skønvirkestil, som er signeret af snedkeren »GH«.

Farvesætning og istandsættelser. Prædikestolen fra 1624 udmærker sig siden 1992 ved sin oprindelige staffering omfattende smalle malerier af Kristus og evangelisterne. Kirkerummets bemaling i øvrigt er hovedsagelig fra 1905, da Hother Paludan satte et præg af skønvirkestil på indretningen.

Om kirkens senmiddelalderlige indretning vidnede en interessant predella fra en ($\dagger$)altertavle, der må have stammet fra o. 1500, og som havde medtagne malerier af De kloge og De dårlige Jomfruer. Den blev undersøgt 1904 og er derpå kasseret. Efterfølgeren, ($\dagger$)altertavlen fra o. 1580, var af firøjletype med spidsgavle over sidestykkerne. Den fik vistnok fornyet malerierne to gange i løbet af 1700-tallet. 1875 malede man med egetræsfarve i kirken, og 1925 oplyses udtrykkeligt, at kirken da ingen altertavle havde.

Alterbordet er fra 1905, muret, 90×149 cm, 108 cm højt, forsiden med et *maleri*, der spiller sammen med kalkmalerierne, og som må være udført af deres restaurator Eigil Rothe. Det viser tre arkader, den midterste med Korslammet, de ydre med to engle, der knæler ind imod det. Figurerne står hvide på grøn bund.

Kirkens oprindelige, romanske (†)alterbord var for længst nedbrudt, da man 1904–05 fik lejlighed til at undersøge dets fundament. Det havde ifølge Eigil Rothe bestået af frådsten, der lå sammen med granitsten 'i en stor sammenblandet bunke op imod østmuren' (fig. 11). Selve fundamentet bestod af store utildannede kampesten, der endnu lå på plads.

Heri 'lykkedes det' at fremdrage alterbordets *helgengrav* (fig. 28–29), der indsendtes til Nationalmuseet (inv.nr. D 5846). Den består af en betragtelig frådsten i tre stykker, 35×20 cm, 6,5 cm tyk, i hvis overside der findes en forsænkning i to afsæt. Den nedre, 3,8×3,7 cm, 1,6 cm dyb, har rummet et (nu manglende) relikvie, den øvre, 12×9,5 cm, 3 cm dyb, tjener som fals for en dæksten over relikviet. Denne sepulkralsten er stadig til stede, af sleben, grå granit, 9,5×7,8 cm, 2,1 cm tyk, og passer ned i sin fals (fig. 29). Stenens fint slebne overflade skyldes, at det var på den, præsten under messen stillede alterkalken.⁸⁷ Undersiden har rester af kalk fra helgengravens forsegling, og i denne er der aftryk af det grove lærred, man i sin tid har svøbt om relikvierne.

Et †sidealter i nord (jf. s. 2417) må have haft sit †alterbord op mod korbuevæggen.

†*Alterklæder*. 1677 var klædet af 'lærred med brun fløjel neden om' og med sølvsnore på. 1698 nævner inventariet et klæde af rød katun, som velbårne Otte Skram til Todbøl og Donneruplund havde skænket.⁴⁷ 1858 anskaffedes et nyt klæde af fløjel, 1881 et af mørkerødt fint klæde med kors af ægte guldbrokade.³⁰

Som *alterprydelse* tjener en *krucifiksgruppe* i skønvirkestil fra 1947 (fig. 30), der er signeret af snedkeren »GH«. Kristus er vist strengt symmetrisk og romansk på et cirkelkors støttende de samlede fødder på en fodstøtte i form af en slange (djævelen), der bliver gennemboret af et kors. Under Jesu kors står Maria (i nord) og Johannes i sørgepositur, og gruppen bæres af en høj predella i romanske arkitekturformer. På fodstøttens side er indskåret »GH 1947«. Bemalet i dæmpede farver. På predellaen læses versalerne »Jeg lever og I skal leve. Joh. 14,19«. Alterprydelsen er konserveret 1992.

Tidligere altertavler. †1). O. 1500, en senkatolsk fløjaltertavle, hvis malede predella (fodstykke) blev fundet, undersøgt og fotograferet 1904. Maleriet (fig. 31–32), hvoraf mindre end halvdelen var bevaret, forestillede de kloge og dårlige jomfruer henholdsvis nord og syd for Kristus, hvis billede var næsten ødelagt. I syd nærmest ham stod også den personificerede jødedom, Synagoga, der må have haft en pendant i nord i form af den kristne kirke, Ecclesia.

Af nordsidens kloge jomfruer viser fotografiet fire (fig. 31), der står i halvfigur let vendt imod hinanden to og to. De bærer kroner med treblade, hvorfra det lange bølgede hår falder, og den ene

Fig. 28–29. Helgengrav af frådsten med sepulkralsten fra det romanske alterbord (s. 2441). 28. Graven lukket. 29. Med sepulkralstenen optaget. Foto John Lee 2015. – *Altar sepulchre of calcareous tufa with the sepulchral stone from the Romanesque Communion table. 28. The sepulchre closed. 29. With the sepulchral stone removed.*

Fig. 30. Alterprydelse, en udkåret krucifiksgruppe fra 1947 signeret af snedkeren »GH« (s. 2441). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Altar decoration, a carved crucifix group from 1947 signed by the cabinetmaker "GH".*

holder stadig sin brændende lampe i skikkelse af en alterkalk; ansigtstrækkene er næsten maskuline. I syd ser man på fotografiet (fig. 32) fragmenter af tre tilsvarende, dårlige jomfruers hoveder med fortvivlede ansigtstræk, affalden krone og foran dem Synagogas hoved med bind for øjnene.

Motivet med jomfruerne viser deres afventen af Kristus som brudgom eller smertensmand.⁸⁸ Det kendes herhjemme på et kalkmaleri fra o. 1175 i Kildebrønde Kirke og som lignende udsmykning af en predella på en nordtysk altertavle fra o. 1435 fra Boeslunde Kirke, nu i Nationalmuseet (DK KbhAmt 982, DK Sorø 759).⁸⁹

Predellaen kom til syne ved nedtagelsen af nedstående (†)altertavle 1904,⁹⁰ da Eigil Rothe

undersøgte og fotograferede den. Han oplyser, at Kristus og de to yderste jomfruer, der ikke ses på fotografierne, var 'så godt som helt ødelagte'. Videre tolkede han motiverne og sammenlignede umiddelbart med tavlen fra Boeslunde. I sin indberetning undrer han sig over, om der nu 'efter megen omtumlen med predellaen' skulle findes meget tilbage af den. Ifølge en lidt usikker, men højst sandsynlig oplysning blev den solgt som gammelt træ.⁹¹

(†)2). O. 1580-1600. En renæssancealtertavle (fig. 33-36), hvoraf er bevaret sidestykkerne med malerier af to stående apostle fra 1847 og et ligeledes sekundært maleri fra midtstykket, der viser Kristus i stråleglans og ifølge kirkens syns-

protokol og en påskrift på en forskitse skyldes Lucie Marie Ingemann 1847 (fig. 36).⁹² Hendes rundbuede maleri, 112×78 cm, er udført i olie på lærred og af kunstneren betegnet »Christus som nedbeder Velsignelse over Meneskeslægten« (således betegnet på nævnte skitse). Maleriet viser Kristus tronende i stråleglans på regnbuen omkranset af små børnehoveder med englevinger. Farveholdningen er fersk og præges af Jesu røde overklædning og et nu blegt, forklaret lys bag ham. I profileret, sort ramme fra 1905. Kunstne-

ren har udført samme motiv til Sorterup Kirke (DK Sorø, 662).

Sidestykkerne, 128×50 cm, hvis panel er tavlens oprindelige, har spidsbuede malerier på træ, der viser apostlene Peter og Johannes udført efter Thorvaldsen (fig. 34-35). Selve figurerne står hvide på en rød bund, rammen sort og med en lidt enklere profil end midtbilledets. Forbillederne må vise, at de er samtidige med Kristusmaleriet, selv om sidefløjenes malerier må skyldes en anden, lokal maler.

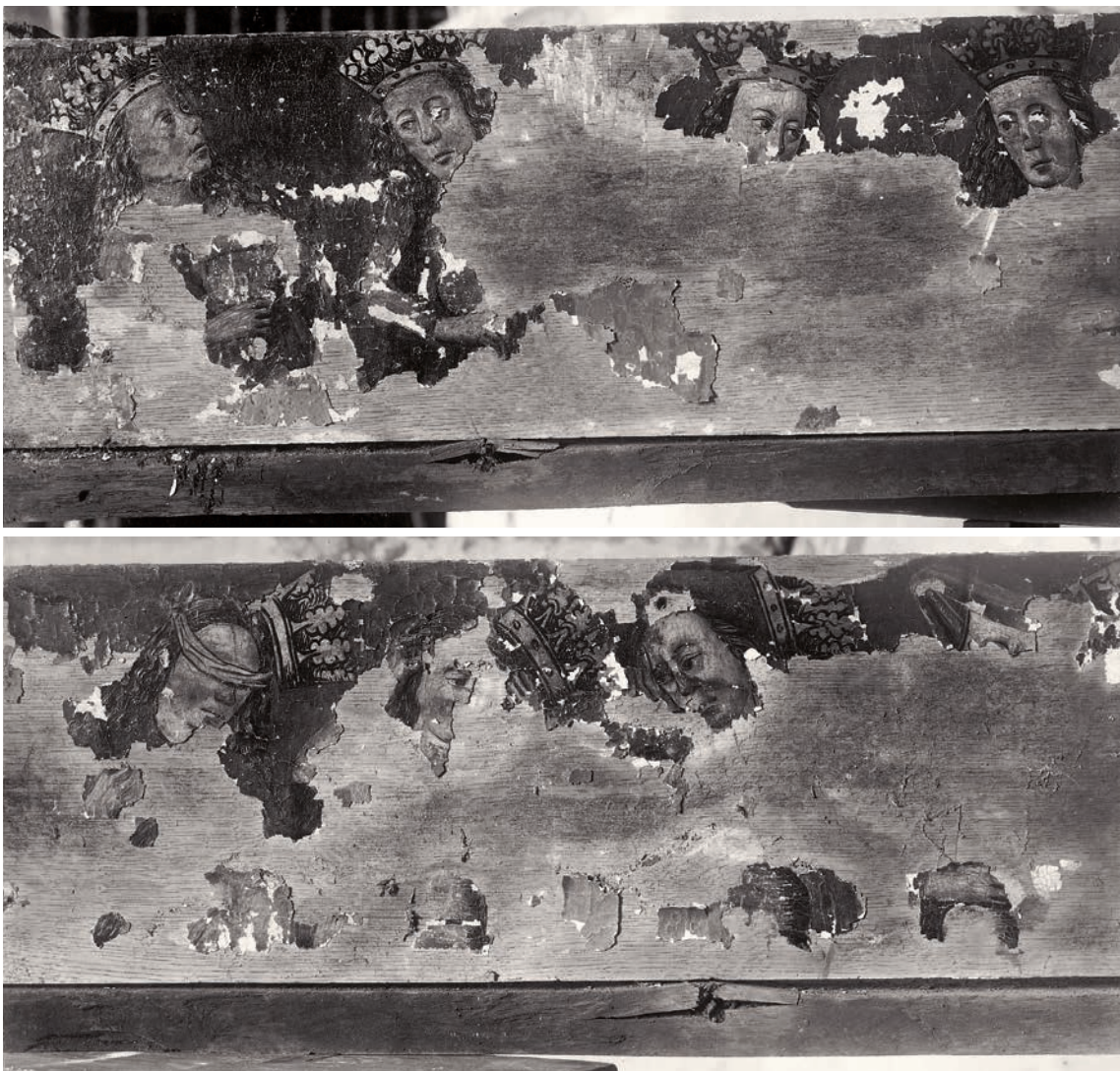

Fig. 31-32. †Predella fra sengotisk †altertavle, o. 1500, med malerier af De kloge og De dårlige Jomfruer (s. 2441). Øverst den nordlige del, nederst den sydlige. Foto Eigil Rothe 1904. – †Predella from Late Gothic †altarpiece, c. 1500, with paintings of *The Wise and Foolish Virgins*. Top: northern part. Bottom: southern part.

Fig. 33. (†)Altertavle o. 1580-1600 med malerier fra slutningen af 1700-tallet (s. 2442, 2444). Foto i NM fra o. 1900. – (†)Altarpiece, c. 1580-1600, with paintings from the end of the 1700s.

Et fotografi fra o. 1900 viser tavlen med male-
rierne fra 1847 aftaget og er den bedste kilde til
dens ældre fremtræden (fig. 33). Det viser en enkel
renæssancetavle af firsøjletype med lavt postament
i hele tavlens bredde. Såvel postament som frise
havde fremspring, postamentets med diamantbos-
ser. Sidestykkerne bar oprindelige spidsgavle og
arkitektoniske spir (de to med halvmåner), mens
en aftrappet midtgavl med småspir må have stam-
met fra slutningen af 1700-tallet. Fra en renove-
ring ved denne tid var også et sæt udsavede vinger
og tavlens fem malerier. I storfeltet sås Nadveren i
et perspektivisk rum, i nordre sidestykke foroven
Jesus på Korset, i syd Opstandelsen over Gravlæg-
gelsen.⁹³ I topgavlene var malet englehoveder.

Fig. 34-35. Sidestykker fra (†)altertavle, o. 1580-
1600, med malerier af Johannes og Peter fra 1847 (s.
2443). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – Side panels from
(†)altarpiece, c. 1580-1600, with paintings of John and
Peter from 1847.

Fig. 36. Altermaleri, 1847, udført af Lucie Ingemann og benævnt »Christus som nedbeder Velsignelse over Menneskeslægten« (s. 2443). – *Altar painting, 1847, by Lucie Ingemann, entitled "Christ invoking a Blessing on Humanity"*

Et sæt endnu ældre malerier, dog nok stadig fra 1700-tallet, opregnedes 1766 af pastor Stallknecht: Øverst sås »himmerig og helvede«, nederst Korsfæstelsen, Nadveren, Opstandelsen, »de Vises komme til ham« og Gravlæggelsen. Oven over (i frisen) læste præsten »See dette er Guds lam ...« (Joh. 1,29).

På et fotografi af kirkens indre 1905 (i NM) anes tavlen med Lucie Ingemanns maleri. Efter tavlens nedtagning 1905 var maleriet 'af Frelseren malet af digteren Ingemanns hustru' ophængt over indgangsdøren.⁵ Det opbevares nu i sognehuset, mens sidestykkerne er henlagt på kirkens loft. Tavlen blev i øvrigt kasseret 1905.

Fig. 37. Altersølv, o. 1650, ustemplet med graverede initialer for Sofie Staverskov og hendes to mænd Otte Kruse og Laurids Ebbesen (s. 2446). Endvidere oblatæske fra o. 1860 leveret af Mads Christian Mortensen i Vejle (s. 2446). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Altar plate, c. 1650, unstamped, with engraved initials of Sofie Staverskov and her two husbands Otte Kruse and Laurids Ebbesen. Also a wafer box from c. 1860 supplied by Mads Christian Mortensen in Vejle.*

Altersølv (fig. 37), o. 1650, ustemplet, med initialer og givervåbener for Sofie Staverskov (Glambeke) til Søndersthoved og Donneruplund samt hendes to mænd, Otte Kruse til Balle og Laurids Ebbesen til Tulstrup (jf. alterstager).⁹⁴ *Kalken*, 19 cm høj, har sekstunget fod med rudebort på standkanten og er drevet stejlt op mod sekssidede skaftled. Knoppen er også sekstunget med mellemfaldende rudebosses, hvoraf tre har graverede versaler, der tilsammen danner et Jesusmonogram. De tre øvrige har stiliserede våbener og initialerne »LE«, »ST« og »OK« for de nævnte givere. Nyere bæger med hældetud. Af de to *diske* er den ene oprindelig og glat (fig. 37), tværmål 15 cm. Den anden, fra 1976 og mærket Cohr, bærer indskriften: »Jubilæumsgave til Give Kirke fra Midtbank Give«.

Oblatæsker. 1) (Fig. 37), o. 1860, udført af Mads Christian Mortensen i Vejle (virksom 1845–1904).

Æsken er cylindrisk, og det let hvælvede låg bærer et graveret kors. På undersiden to ens stemples for guldsmeden (*Bøje* nr. 6451). Æsken nævnes tidligst 1862.⁵ 2) 1976, med samme indskrift som den nyere disk.

Alterkander. 1) O. 1900 af sort porcelæn med guld-kors fra Den kongelige Porcelænsfabrik (på loftet). 2) 1976, 31 cm høj, af modernistisk form (mærket Cohr) og forsynet med indskriften: »Gave til Give Kirke fra Lovise Kahlke 1976«. †*Alterkander*. 1861 indkøbtes en alterkande 'magen til den nuværende'; den gamle skulle nu bruges som dåbskande.³⁰

Alterstager (fig. 39), 1641, 42 cm høje, med balusterskaft og profilerede fod- og lyseskåle. På en af fodens profiler ses våbener og initialer »LE SS« for Laurids Ebbesen (Udsen) og Sophie Staverskov (Glambeke) ejere af Søndersthoved og

Donneruplund (fig. 38, jf. altersølv). Endvidere årstallet »1641«. Omtalt 1676 som to store messinglysestager.⁹⁵

En *messehagel* fra o. 1900 er af rødt fløjls med kantning og rygkors af guldagramaner. På loftet.

†*Messehagler*. Inventariet 1677 anfører en hagel af brun »prented« (præget) fløjls med sølvsnore.⁴⁷ 1862 var hagelen af sort bomuldsfløjls med guld-kors og kantet med guldbændel.⁵

Alterskranken, fra 1905, har rektangulær plan med affasede hjørner samt udsavede stivere, der danner et hjerte på midten. Gråmalet. †1812 savnede en †*alterskranke* 'lukkelse',⁹⁶ vel den samme, som 1862 kaldtes smukt forment.⁵

Døbefont (fig. 41), romansk af rødlig granit, tilhørende en lille jysk gruppe med fremstillinger under arkader (Mackeprang, *Døbefonte*, 324-27), 94 cm høj. Foden er kubeformet med fire opadvendte bukler, der midtdeles af en tolvstav. Nok en tolvstav danner overgang til det konkave skaft, og den cylindriske kumme har tolvstave både langs over- og underkanten. Herimellem er der i lavt relief udhugget otte enkle arkader, der for de flestes vedkommende har blokkapitel og fladspændt bueslag; sviklerne rummer toblade.

Motiverne er følgende: 1) Under en meget bred arkade ses Jesus på korset i en stærkt stiliseret romansk udgave vistnok med kongekrone (jf. fig. 41); ud for korsstammen fylder bladværk ud. Følger man fra korsfæstelsen uret rundt, ses alene firfodsdyr: 2) En lidt atypisk arkade (jf. fig.

Fig. 38. Alterstager, 1641, udsnit med årstal og våbener for gaverne Laurids Ebbesen og hans hustru Sofie Staverskov (s. 2446, jf. fig. 39). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Altar candlesticks, 1641, detail with date and arms of the donors Laurids Ebbesen and his wife Sofie Staverskov* (cf. fig. 39).

Fig. 39. Alterstager, 1641, skænket af Laurids Ebbesen og Sophie Staverskov til Sønderstoved og Donneruplund (s. 2446). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Altar candlesticks, 1641, donated by Laurids Ebbesen and Sophie Staverskov of Sønderstoved and Donneruplund*.

41), hvor bueslaget spejler sig ned i feltet, således at der dannes en cirkel med firblad. Herunder er der en lille drage med åbent gab, hvis hale vokser ud som bladværk. 3) Et hesteagtigt dyr med løftet forben og halen op over ryggen vendt imod Jesus på korset. 4) Lignende, men med kortere ben. 5) Måske en løve. Dyret, der har ørerne rejst og en forpote løftet, er modstillet den følgende. 6) En løve i galop med hilsende forpote og halen i vejret. 7) (Fig. 40) Næsten tilsvarende. 8) (Fig. 40) En drage (?) med rejst hale og hovedet drejet bag over ryggen. Den harmoniske fordybning har afløbshul.

Som nævnt tilhører fonten en lille gruppe med arkader, der rummer ofte svært bestemmelige dyr og somme tider krigere, og som Mackeprang tilskriver samme stenhugger.⁹⁷ Korsfæstelsen kendes tilsvarende i Øster Nykirke (s. 2364). Som gruppens andre fonte i Øster Nykirke, Lintrup (*DK Sjyld* s. 772) og Vilslev (*DK Ribe* s. 3141) er den blevet opfattet som en forenklet udgave af gotlandsk skolede fonte i Östergötland og især i Småland.⁹⁸

Fig. 40. Løve og drage(?), udsnit af døbefont (s. 2447, jf. fig. 41). Foto Arnold Mikkelsen. – *Lion and dragon(?), detail of font (cf. fig. 41).*

1812 ønskede synet fonten forhøjet med et større stenunderlag,⁹⁶ og 1873 blev den rensat for maling.³⁰ Efter 1905 ved korets nordside, nu ved skibets sydvæg over for indgangen.

Et nyere *dåbsfad*, tværmål 50 cm, er glat. 1768 omtales et *†dåbsfad* som et messingvandfad,⁴⁶ vel det samme som anføres 1862.⁵ Samme år skulle en ældre alterkande som nævnt bruges som *†dåbskande*.³⁰

Et lille *krucifiks* måske fra 1905 har en figur af sengotisk type, 39 cm høj, der som det glatte kors står i blankt træ. Ophængt i syddørens niche. Tidligere på triumfvæggen i nord.⁵

Prædikestol (fig. 42), 1624, med initialer og givervåbener for Terkel Krabbe til Hestlund og hans hustru Dorte Kruse. Stolen har fem fag med højrektangulære profilmelter, der kantes af korintiske frisojler med små diamantbosser på

Fig. 41. Døbefont, romansk af granit (s. 2447). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Romanesque font of granite.*

Fig. 42. Prædikestol, 1624 med våbner og initialer for giverne Terkel Krabbe til Hestlund og hans hustru Dorte Kruse (s. 2448). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – Pulpit, 1624, with arms and initials of the donors Terkel Krabbe of Hestlund and his wife Dorte Kruse.

Fig. 43. Prædikestol, 1624, topstykke med våben og initialer for Dorte Kruse (s. 2451). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Pulpit, 1624, top piece with arms and initials of Dorte Kruse.*

Fig. 44-45. Malerier på prædikestolen, 1624 (s. 2451). 44. Mattæus. 45. Markus. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Paintings on pulpit, 1624. 44. Matthew. 45. Mark.*

Fig. 46. Udsnit af stolepanel med årstallet »1580« (s. 2452). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Detail of pew panel with date "1580".*

prydbælterne. Under søjlerne har postamentets fremspring løvehoved med ring i flaben, mens frisens tilsvarende fremspring har underskårne, rundkindede børnehoveder (engle?). Under de nedre fremspring flankerer drejede hængekugler voluthængestykker af ungrenæssancekarakter. Forneden afslutter en udbuende baldakin, der i stødene har ribber med neglesnit, og som løber sammen i en kuglekonsol nederst (fornyset 1992). Kurven deles vandret af kraftige profilled, og gesimsen ledsages af flere tandsnit. Indskrifter med reliefversaler. I frisen og postamentet læses fortløbende: »Sa hafver Gvd elsket verden at han gaf sin enbarne søn i døden pa det« (Joh. 3,16). Under det nuværende gulv har prædikestolen som noget helt usædvanligt bevaret sit oprindelige.⁹⁹

Prædikestolen er opsat imod triumfvæggen syd for korbuen og har opgang fra koret igennem væggen. *Himlen* ovenover er symmetrisk med syv fag ud imod kirkerummet. Frisen, der kantes af profillister og en æggestav, rummer indskriften: »IHS Alteng er forgenlig men Gvds or blifver evindelig anno 1624«. På himlens hjørner står slanke tårnagtige spir og imellem dem topstykker i form af rulleværkskartoucher med de nævnte våbener og initialer. De sidste er fra nord: »S(alig) T(erkel) K(rabbes) F(ædrene) og »F(ru) D(orte) K(ruses)

F(ædrene)« (fig. 43). Himlens loft har midtroset, hvorfra der udgår otte ribber med tandsnit.

Felternes oprindelige *malerier* er fremdraget og noget suppleret 1992 og viser Kristus og evangelisterne, de sidste efter forlæg af Crispin de Pas den ældre.¹⁰⁰ Mod sædvane er Kristus ikke fremstillet i midten, men i feltet nærmest opgangen. Under billederne er malet en kartouche med navnene i gule versaler (nymalede). Fra opgangen ses: »Kristus«, slank og svævende med højre hånd oprakt velsignende. Højre side er i det væsentlige retouche. 2) (Fig. 44) »Mathæus«, siddende ved sin pult med åben bog i venstre hånd og englen stående bag sig. 3) (Fig. 45) »Marcus«, skrivende i sin bog, der ligger på en pult på et bord. Til venstre er løven knap nok kommet med. 4) »Lucas«, som Markus, men nogenlunde spejlvendt. I modsætning til denne er Lukas vist skægløs og halvskalet. Af oksen ses kun hovedet, der er nymalet, 5) »Johannes«, siddende frontalt ved sin pult; billedet fremtræder stærkt afslidt.

Også *stafferingen* af træet i øvrigt er siden 1992 oprindelig. Den er udført på en grå undermaling over en tynd kridtgrund og udgør en detaljeret farvelægning i rødt, hvidgråt, gult, grågult, grønt, blåt og sort samt sølv og guld. Våbenernes farver er ikke heraldiske.

Over disse første farver konstateredes 1992 en bemaling i hvidt med detaljer i rødt, grønt og gult samt en overmaling af malerierne i sort (vel fra 1700-tallet). Fra 1800-tallet stammede en rødbrun træimitation med lidt sort og uægte guld, mens en nymaling 1905 havde hvidgråt som grundfarve og en mørkere gråblå farve i felterne.

1972 er foretaget en restaurering af himlen, og med den gennemgribende istandsættelse 1992 har prædikestolen fået sin nuværende fremtræden.

Stolestaderne er udført 1905 efter tegning af Hother Paludan. De har let skrå ryglæn og plankegavle med kreneleret afslutning og indskårne rosetter, der vekselvis viser en blomst og en seksoddet stjerne. Bemalingen er samtidig, gavlene med gulgrønne sirater i sølv, bænkenene i to grå nuancer. Arkitektens tegninger viser andre forslag til udformning af gavlene, hovedsagelig i nyrenæssancestil.

Af et ældre *stoleværk* fra 1580 er bevaret to profilkantede fyldingslåger mellem de forreste gavle og to forpaneler med hver seks fag profilfyldinger. I nord deles det sydligste fag af en tværliste, hvorover der ved gennemskæring af fyldingen er anført to Jesusmonogrammer og årstallet »1580« (fig. 46). Malet med stolestaderne.

†*Stolestader*, 1580 og senere. Bevaret var indtil 1905 foruden de nævnte dele en smal gavl med rundbuet muslingafslutning og et indgangspanel med hjerteformede gennembrydninger, også fra 1580. De fleste af gavlene havde dog indtil 1905 afslutning udsavet i trekløverfacon og må have været fra 1700-tallet.¹⁰¹

1631 forordnede lensmanden på Koldinghus, fordi sognets folketal var forøget, at der skulle ske en ny fordeling af stolene, således at de, der svarede mest tiende, skulle have stader foran de mindre bemidlede. Den da optagne stolestadefortegnelse opregner 22 stole i mandssiden, 20 i kvindesiden (under mandens navn) og fem på pulpituret. Husmændene sad på pulpituret, deres koner bagest i nordsiden; fem stader oplyses at tilhøre gårde, som var øde.¹⁰²

1707 måtte man 'fæste' nogle stole i kirken og dertil bruge kramper og spiger. Hele gulvet var 'opbrudt'.⁴⁷ 1803 trængte stole og fodskamler til reparation,⁹⁵ og 1863 bestemtes, at de stader, der

stod 'oppe i korbuen', skulle fjernes.³⁰ En grundplan fra 1905 viser 19 stader i kvindesiden (bag to herskabsstole jf. ndf.), 23 i mandssiden (jf. fig. 7). 1913 oplyses, at man indtil 1905 aldrig kunne se nogen mand sætte sig i kvindesiden i nord eller omvendt.¹⁰³

En †*skrifte- og præstestol* blev repareret 1689. Den blev 1710 gjort større,⁴⁷ og 1862 stod den som vanligt nord for alteret.⁵ 1677 reparerede man gulvet i †*degnestolen*, der 1805 manglede en pengeskuffe,⁹⁶ og som 1862 stod syd for alteret.⁵

Af flere †*herskabsstole* for Donneruplund og Søndersthoved ses to på et måleblad ved S. Risom fra o. 1905. Det viser dem forrest i kvindesiden, begge med to høje gavle og en låge imellem (jf. også fig. 7). Den forrestes gavl havde to fyldinger og en lige afslutning, den anden trekantet afslutning over en hals.¹⁰²

Kirkens herskabsstole optræder i en strid 1667 imellem en række navngivne sognemænd om retten til 'adelens stolestade', ligesom der også var uenighed mellem sognets to herregårde. Alexander Grubbe fremførte, at han som ejer af Donneruplund havde ret til den forreste stol i mandssiden og hans hustru til stolen overfor i nord. Dette bekræftedes af 12 mands vidne på, at hustruen Anne »Borchersdatter« hele sin livstid havde stået i sit stade »nest op til wor Frue Althar« og en »lyteskammel« (et lysestel?), som stod mellem alteret og korbuen (jf. s. 2456). Videre blev det bevidnet, at Donneruplund havde været herregård i mindst tre generationer.

Mændene bevidnede også, at Peter Skriver på sognets anden hovedgård, Søndersthoved, havde haft sin hustrus stade i mindst 24 år oppe i koret (i »altergulvet«). Af yderligere vidner fremgår, at hovedgårdenes folk havde plads bag deres herskaber, Søndersthoveds piger således i koret. I Laurids Ebbesens tid (†1646), da han ejede begge gårde, havde adelsfolkene kunnet sætte sig i de stole, der passede dem.¹⁰⁴

En †*kiste* til messeklæderne blev fornyet 1618.¹⁰⁵ En †*klingpung* fra o. 1800 havde pose af rødt fløj med guldtresser. Nævnt tidligst 1862.⁵

Fig. 47. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Interior looking west.*

Fig. 48. Indre set imod vest o. 1925. Foto ved kirken. – Interior looking west c. 1925.

Af et $\star(\dagger)$ pulpitur fra 1623, der optog to tredjedele (fra vest) af skibets nordside over kvindestolene, er bevaret to $\star$ knæ fra bærestolper, det ene med indskåret årstal »1623« (jf. fig. 7). Måleblade ved S. Risom og Hother Paludan fra o. 1905 viser pulpiturets brystning med kvadratiske fyldinger i øst og tætstillede balustre i syd. Det blev båret af tre stolper, den midterste med årstallet.

Pulpituret nævnes tidligst 1631, da det rummede fem stader til husmænd.¹⁰² 1679 skulle otte stole på pulpituret 'forfærdiges',⁹⁵ 1768 nævner pastor Stallknecht ni stole a fire sæder på pulpituret,⁴⁶ og 1858 måtte man befæste gelænderet og gulvet, der »var loft over en del kvindestole«.³⁰ 1862 oplyses, at opgangen var en trætrappe fra kirkedøren.⁵ Ad den listede folk, som kom for sent til

gudstjeneste, sig ofte uset op på 'æ lovt'. Her skal der da have været plads til hele 80 mand, 'knøse' fra Størring, der ikke sjældent spyttede ned på kirkegulvet til gene for 'kvindfolkene'.¹⁰⁶

1905 blev pulpituret nedtaget og i næsten fornyet tilstand opsat som $\star(\dagger)$ orgelpulpitur i tårnrummet (jf. ndf.). Et fotografi (fig. 48) viser pulpiturets bærende dele med stolper og de to knæ, men med en gennembrudt $\dagger$ brystning, der må have stammet fra 1905. Efter pulpiturets nedtagning 1940 opsattes brystningen som skranke i tårnbuen (jf. fig. 49), mens de bærende stolper blev genbrugt i tårnrummets gulvkonstruktion. Brystningen blev fjernet 1970, men knæene reddet.¹⁰⁷ De blev efter en tid i privateje skænket til Give-Egnens Museum 2000 (inv.nr. GEM 0570×023).

Orgel (jf. fig. 47), 1987, med 22 stemmer, to manualer og pedal, bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa.

<i>Hovedværk (manual I)</i>	<i>Pedal</i>
Principal 8'	Subbas 16'
Spidsfløjte 8'	Oktav 8'
Oktav 4'	Gedakt 8'
Hulfløjte 4'	Oktav 4'
Quint 2 ² / ₃ '	Fagot 16'
Oktav 2'	
Terts 1 ³ / ₅ '	
Mixtur III-IV	
Trompet 8'	

Svelleværk (manual II)
Gedakt 8'
Gamba 8'
Principal 4'
Rørfløjte 4'
Waldfløjte 2'
Quint 1¹/₃'
Scharf III
Dulcian 8'
Tremulant

Kopler: SV-HV, HV-P, SV-P. Mekanisk aktion, sløjfevindlader.

På forhøjning i tårnrummet.

★Orgel (fig. 49), 1940, med 12 stemmer og én transmission, to manualer og pedal, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby.

<i>Manual I</i>	<i>Pedal</i>
Gedaktpommer 16'	Subbas 16'
Principal 8'	Oktav 4' (transmission)
Gedakt 8'	
Oktav 4'	
Mixtur IV	

Manual II
Rørfløjte 8'
Salicional 8'
Spidsfløjte 4'
Waldfløjte 2'
Sesquialtera II
Trompet-Skalmej 8'
Svelle

Kopler: II-I, II 4'-I, I-P, II-P. 1 frikombination, tutti, afstiller for Trompet-Skalmej 8'. Pneumatisk aktion, keglevindlader.

Facade med fritstående piber af træ og tinlegering. På forhøjning i tårnrummet. Siden 1987 i adven-tistkirken Vejlefjord Kirke, Hatting Hrd.¹⁰⁸

†Orgel (jf. fig. 48), 1905, med fem stemmer, bygget af Frederik Nielsen, Aarhus.¹⁰⁹ Senere omdisponeret med anvendelse af brugt pibemateriale. Disposition efter omdisponeringen:¹¹⁰

Manual
Bordun 16 Fod
Principal 8 Fod
Tectus 8 Fod
Oktav 4 Fod
Rauschquint II

Koppel M 4'-M fra c'.¹¹¹
Mekanisk aktion, sløjfevindlade.

Facaden havde tre rundbuede pibefelter, flankeret af kannelerede pilastre. Klingende prospektpiber af sølvbronzeret zink. Anskaffet ved frivillige bidrag fra menigheden.⁵ På samtidigt ★(†)orgelpulpitur i tårnrummet, der genbrugte bærende dele fra 1623

Fig. 49. ★Orgel, 1940, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby (s. 2455). Foto Annelise Olesen 1974. – ★Organ, 1940, built by Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby.

Fig. 50. Klokke nr. 1, 1637, støbt af Felix Fuchs, København (s. 2457). Foto Arnold Mikkelsen 2015. – *Bell, 1637, cast by Felix Fuchs, Copenhagen.*

(jf. ovf.). Orglet flyttedes 1940 til Gettrup Kirke, Thisted Amt, og overgik 1997 til privateje.¹¹²

Salmenummertavler, nye, af hvidmalet panel til ophæng af gyldne cifre. På loftet ligger en tavle fra 1905 med to felter til ophæng af cifre i let-metal. Et fotografi fra o. 1925 (fig. 48) viser flere tilsvarende †*salmenummertavler*, og på et billede

fra o. 1900 ser man syd for korbuen en sortmalet tavle til påskrift med kridt fra o. 1850. Den nævnes 1862 sammen med fire andre.⁵

Lysekroner, 1905, to af messing hver til 24 lys.⁵

†*Lysestæle*? I forbindelse med en stolestadestrid 1667 oplyses, at der op til triumfvæggen i nord, imellem Vor Frue-†alter og korbuen, stod en

»lygteskammel« (lidt usikker læsning). Både i betragtning af omtalen som en skammel og af placeringen er der grund til at tro, at der har været tale om et middelalderligt lystel. De var af jern og bestod gerne af en lang smal bakke med torne til lys opsat på tværfødder. Et eksempel kendes fra Øse Kirke (DK Ribe 1614).¹¹³

Der betaltes 1703 for en *†ligbåre*.⁴⁷

Et *tårn*ur er opsat 1975 af firma Jermin Larsen og har to skiver (i nord og syd), der er designet utraditionelt af grafikerne Erik Ellegaard Frederiksen.

Klokker. 1) (Fig. 50), tværmål 62 cm, støbt af Felix Fuchs, København. Den har profileret slagring og to bladborter om halsen, hvorimellem læses: »Avs dem Fevr bin ich geflossen. Felix Fvchs hat mich gegossen anno 1637« (Jeg er flydt ud af ilden. Felix Fuchs støbte mig 1637). Støberen har fremstillet en lang række klokker især på Sjælland og Møn.¹¹⁴ 2) 1976, tværmål 97, om halsen læses indskriften: »Jeg blev støbt til Give kirke I det herrens år 1976 af Petit & Fritsen, Holland, som en gave fra Lovise Kahlke, Give«. På legemet: »Jesus Kristus er den samme i går og i dag, ja, til evig tid« (Hebr. 13,8). 3) 1976, tværmål 69 cm, med samme giverindskrift som nr. 2. På legemet yderligere: »Glød jer altid i Herren« (Fil. 4,4).

Af den tredelte *klokkestol* er den midterste af eg og stammer fra det gamle, lave klokketårn; de to ydre er fra 1976.

GRAVMINDER

En *gravramme* (fig. 51) fra o. 1748 er lagt over »Bergite Nielsdatter, som bode og døde paa Donnerupplund (Donneruplund) 15. december 1748 [i hendes alder] 38«. ¹¹⁵ Ramme af egetræ, 170×60 cm, med tværtræ midtfor, hvorpå er udskåret et Jesusmonogram. Kanterne bærer to omløbende indskrifter, den ydre med gravskriften i reliefversaler, den indre (indskårne) med de nu kun brudstykvist læselige ord: »Di tøre ben i dette m(u)ld/ skal Gvd med Ære pryde/ skal dog op staa saa fryde fuld/ og ævig glede nyde«. ¹¹⁶ Nu indmuret i tårnrummets nordvæg.

†Begravelser. Det formentlig senmiddelalderlige *†kapel* med sekundær *†gravkrypt* (fra o. 1550–1600) ved koret nordside (jf. s. 2428) må sandsynligvis have rummet adelsbegravelser for Sønderstoved og/eller Donneruplund.

Præsterne havde øjensynlig deres begravelse under koret, hvor præsten og kirkeejeren Lorents Caisen Stallknecht 1768 nævnte sin egen 'åbne' begravelse. Heri stod kun kister med 'tre af mine børn'. ⁴⁶ Det var hans begravelse, man stødte på ved korets nordvæg 1968 (jf. ovf. og fig. 17). I så fald har Stallknechts begravelse, som venteligt, ikke været egentlig åben, men bestået af et muret gravkammer med trælem over.

En *†gravkrans* fra o. 1900 er af sølvmalet blik med egeløv og sløjfe, 33 cm høj. På sløjfen læses:

Fig. 51. Gravramme, o. 1748, over Birgitte Nielsdatter (s. 2457). – Wooden burial monument for Birgitte Nielsdatter.

Fig. 52. Mindesten over dragon Niels Kjeldsen Ullerup, falden i krigen 1864 (s. 2419). Endvidere kirkegårdsmonument nr. 1 og 2 (s. 2458) over ham, o. 1864, og over C. F. Kjeldsen, o. 1866. Foto Jakob Kieffer-Olsen 2015. – *Memorial to dragoon Niels Kjeldsen Ullerup, fallen in the war of 1864. Also churchyard monuments nos. 1 and 2 to the same, c. 1864, and to C. F. Kjeldsen, c. 1866.*

»Fra Naboer og Venner«. I GiveEgnens Museum (inv.nr. 0001×1983).

Kirkegårdsmonument nr. 1) (Jf. fig. 52), over dragon N. Kjælsen Ullerup falden i krigen 1864 24 år gammel. Mindevers: »Du Din Tapperhed udviste/ imod din overlegne Fjende/ Derfor Sagnet nu Dig her/ Det Minde reiser/ Til ære for din Daad/ Erindring om din Död/ Hvil nu hos Jesu sød/ Fred være med dit Stöv«.

Sandstensgrotte med efeu, nu uden kronende kors, 60 cm høj. Indskrift med sortoptrukket antikva på bredoval, indfældet plade af hvidt marmor. På gravsted nord for tårnet ved siden af hans monument (jf. s. 2419).

2) O. 1866, over C. F. Kjelsen, dræbt af lynild 19. juli 1866 24 år gammel. Sandstensgrotte med nopret overflade og kronende kors af hvidt marmor, 59 cm høj. Gravskrift med sortoptrukket antikva på indfældet plade af hvidt marmor. På samme gravsted som nr. 1 (jf. fig. 52).

*3) (Fig. 53) o. 1878, sat over Niels Hansen Bang, *25. marts i Oxenvad ved Haderslev, †9. juni 1878 i Stenbrogaard, og hustru Inger Kierstine Andersdatter, *9. maj 1811, †23. okt. 1874. Grotte med egeløv på nopret bund, nu uden kronende kors af hvidt marmor, 88 cm høj. Indskrift med indhugget antikva på indfældet, hvid marmorplade. I Give-Egnens Museum (inv.nr. 06224×001).

Fig. 53. *Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1878, over Niels Hansen Bang (s. 2458). I Give-Egnens Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2016 – *Churchyard monument no. 3 to Niels Hansen Bang, c. 1878.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56–58, vedr. litteratur og forkortelser til s. 59–62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv.* Give Kirke. – *Give-Egnens Museum og arkiv.* Give Kirke (A282). – LAVib. *Tingbog Nørvang Hrd.* 1664–66. LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677–1711* (C KRB 132). – LAVib. *Give Pastorat.* Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

NM. *Håndskrifter.* Herredsbeskrivelse •••, Fr. Uldall, Om de danske Landsbykirker V, 380–83 (1890) nr. 880. – *Indberetninger.* NM. E. Rothe 1905a (kalkmalerier), E. Rothe 1905b (kalkmalerier), E. Rothe 1915 (kalkmalerier), Axel Malte Nielsen 1924 (præstebolig), Egmont Lind 1932 (kalkmalerier), Olaf Olsen 1966 og 1968 (helligkilde og vadested ved Bæksgårde), Olaf Olsen 1966 (helligkilde ved Møldam Huse), Robert Smalley 1968 (kalkmalerier), Mogens Larsen 1971 (prædikestol), E. B. Rosing Holm 1987 (inventar), Karsten Larsen 1996 (farvesætning), Bent Exner 2000 (altersølv), Birgitte Faurhøj Olsen 2015 (murværk), Henriette Rensbro 2016 (arkæologisk undersøgelse), Hans Mikkelsen 2016 under udarbejdelse (div. undersøgelser).

Tegninger og opmålinger. NM. Kalke af kalkmaleri, udkast til dekoration af korets østvæg samt tegning af skår fra glasmaleri ved Eigil Rothe 1905; tegning og gnidebillede af font 1924 (usigneret); grundplan, facader og snit samt måleblade, udkast og detailtegninger af såvel bygningselementer som inventar ved S. Risom og Hother Paludan 1905; opmålinger af spærplan, tværsnit i kor og skib set mod øst samt sydfacade, to tværsnit med tagkonstruktioner og fire detailtegninger til omlægning af blytag ved Birch & Svenning 2007; kirke- og tårngrundplan samt to opstalter af nyt orgel ved Marcussen & Søn 1984, plan og to snit for nyindretning af tårnrum (uudført og udført) samt grundplan med stolestader og varmeanlæg ved M. B. Fritz & Søn 1936–37; grundplan m.m. ved Vilhelmsen, Marxen & Bech-Jensen 2015.

Litteratur. Rasmus Mortensen, »Af Biskop Blochs Samlinger. Skibet, Ø. Nykirke og Give Sogne.«, *Årb-Vejle* 1940, 87–139; samme, *Give Sogn*, Give 1941.

Historisk indledning og bygningsbeskrivelse ved Jakob Kieffer-Olsen, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og Ole Beuchert Olesen (orgler). Heraldisk konsulent Allan Tønnesen. Engelsk oversættelse ved James Manley, oversættelse fra latin ved Peter Zeeberg. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedso. Redaktionen afsluttet januar 2017.

¹ *Præsteindb Worm*, 186.

² LAVib. *Tingbog Nørvang Hrd.* 1664–66.

Fig. 54. Romansk halvsøjlekapitel på Søndersthoved (s. 2418). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Romanesque half-column capital at Søndersthoved.*

³ *DiplDan* 2 II nr. 417.

⁴ *ActaPont* VII, 63.

⁵ LAVib. *Give Pastorat.* Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

⁶ *Kronens Skøder* III, 466.

⁷ *Ribe Bispearkiv.* Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766–69 (C 4.774). *Mortensen* 1940, 138.

⁸ LAVib. *Ribe bispearkiv.* Kirke og præstegårdssyn 1793–97 (C 4.704). Det ældste syn i bispearkivet er fra 1793, heri omtales ændringer foretaget 1792.

⁹ LAVib. *Give Pastorat.* Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

¹⁰ RA. 233. *Danske Kancelli.* Seks års kirkeregnskaber 1614–20 (B 184d). *KancBrevb* 11. jan. 1620 og 13. sept. 1630.

¹¹ Tang Kristensen, *Danske Sagn* III, no. 502.

¹² Olaf Olsen bedømte den 1966 som værende 'et romansk terningskapitel, antagelig fra en kirkeportal'. NM. Korrespondance. Efter aftale med ejeren indstillede Olaf Olsen kapitlet til fredning, hvilket ikke synes at være sket.

¹³ *Trap* 5, VIII, 1064. *Mortensen* 1941, 56.

¹⁴ Brev 1880, NM 1. afdelings arkiv. <http://www.kulturarkiv.dk/fundogfortidsminder/Lokalitet/224134/>. Der kendes ingen udsmykning med halvsøjler i områdets kirker.

¹⁵ Kirkebjerg ligger knap 500 m nord for Søndersthoved. I Ullerup (s. 2487) ligger kirketomtens knap 700 m nordvest for stednavnet Kirkebanke. Stednavnet Kirkebjerg findes 2–300 m øst for Give Kirke (se ndf.). Fra Silleshoved, ca. 3 km sydsydvest for Give Kirke, kendes stednavnet Kirkebanke også.

¹⁶ De nedlagte kirker i Farre og Ullerup var frådrenskirker, og der er ingen efterretninger om fund af kvadre, sokkelsten eller andre bygningsten af granit.

¹⁷ NM. Indb. ved E. Rothe 1905a.

¹⁸ NM. Korrespondance.

Fig. 55. Kirken set fra syd, før 1905. Give-Egnens Museum. – *The church seen from the south before 1905.*

¹⁹ NM. Indb. ved Henriette Rensbro 2016.

²⁰ NM. Indb. ved Hans Mikkelsen under udarbejdelse. NM J.nr. 15/00133, Registrering afventer.

²¹ NM. Indb. ved E. Rothe 1905a. NM II nr. D 5820, nr. D 5846.

²² Hans Ole Carlsen, »Kirker og kapeller 1866–1999«, *Den danske metodistkirkes historie*, 2000, 172.

²³ Henrik Pedersen, *De danske Landbrug*, 1928, 126–27.

²⁴ <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1920>. Tallet for 2016 er uden Farre (676) og Vorslunde (173).

²⁵ NM. Indb. ved Axel Malte Nielsens 1924. *Mortensen 1941*, 67–68.

²⁶ NM. Korrespondance. »Danske Kirkegaarde i 1972«, *Vore Kirkegaarde 1972* bd. 24, hæfte 3–4, 22. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

²⁷ Den midterste pille nedtages 2016. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

²⁸ *Danske Kancelli. Seks års kirkeregnskaber 1614–20* (B 184d). LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677–1711* (C KRB 132).

²⁹ LAVib. *Ribe Bispearkiv*. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766–69 (C 4.774). LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirke og præstegårdssyn 1826–32 (C 4.711). LAVib. *Nørvang-Tørrild Hdr.s provsti*. Synsprotokol 1854–90 (C 38.3). LAVib. *Give Pastorat*. Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

³⁰ LAVib. *Nørvang-Tørrild Hdr.s provsti*. Synsprotokol 1854–90 (C 38.3).

³¹ Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

³² *Svane, Helligkilder*, 243.

³³ *Mortensen 1940*, 129.

³⁴ *Svane, Helligkilder*, 243. Tang Kristensen, *Danske Sagn*, Ny rk. III, no. 626.

³⁵ Uldall skrev 1890, at koret også syntes at have haft sokkel. NM. Uldall 1890. Dets sydøstre hjørne hviler på rå granit, der sandsynligvis er tilkommet ved en reparation.

³⁶ Tilbagespringet blev af museumsinspektør Knud Krogh 1968 vurderet til muligvis at være oprindeligt, i hvert fald ældre end tårnet (jf. s. 2428). NM. Korrespondance.

³⁷ V. Koch, »Vinduesrammer af Egetræ«, *ÅrbOldkHist* 1898, 63.

³⁸ Uldall beskrev 1890 den udvendige syddør som til dels forsvundet ved ombygning, men at den var kendelig på en afbrydelse i soklen. NM. Uldall 1890. Mandsdøren skulle 1905 repareres udvendig. NM korrespondance.

³⁹ De ses ikke på fotografi og tegning (fig. 18, 7b) fra for istandsættelsen 1905.

⁴⁰ LAVib. *Nørvang-Tørrild Hdr.s provsti*. Synsprotokol 1854–90 (C 38.3). LAVib. *Give Pastorat*. Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

⁴¹ Vestmuren er tilsyneladende helt erstattet af det nyere tårns østmur. NM. Indb. ved Birgitte Faurhøj Olsen 2015.

⁴² NM. Uldall 1890.

⁴³ Tilsvarende eksempler kendes fra Ramme Kirke (DK Ringkøbing 1596) og Fåborg Kirke (DK Svendborg 650). Sidstnævnte sted er det foreslået, at der er tale om øvelser udført af håndværkerne eller diskussionsoplæg til kirkens udsmykning.

⁴⁴ LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132). LAVib. *Ribe bispearkiv*. Regnskaber for Jelling sysselprovstis kirker 1676-86 (C 4.1388).

⁴⁵ LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132). LAVib. *Ribe bispearkiv*. Regnskaber for Jelling sysselprovstis kirker 1676-86 (C 4.1388).

⁴⁶ LAVib. *Ribe Bispearkiv*. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774).

⁴⁷ LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132).

⁴⁸ LAVib. *Ribe bispearkiv*. Regnskaber for Jelling sysselprovstis kirker 1676-86 (C 4.1388). LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132).

⁴⁹ LAVib. *Ribe Bispearkiv*. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774). 1694 omtales vestsiden som indeholdende bindingsværkselementer som stænger, løsholdt og opstandere, se LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132). En gennem-brydning af vestmuren 2016 bekræftede en datering til 1700-tallet. Der konstateredes nederst genbrugte

munkesten (ca. $8 \times 13-14 \times 28$), derover lidt mindre tegl ($7 \times 12-13 \times 25-26$) og øverst fire skifter af sten i normalformat. NM. Indb. ved Hans Mikkelsen under udarbejdelse. Uldall noterede 1890, at det var opført af 'små sten'. NM. Uldall 1890.

⁵⁰ Det skulle have en 'ny overdel', to jernvinduer og gulv af hvide og gule murstensfliser. LAVib. *Nørvang-Tørrild Hdr.s provsti*. Synsprotokol 1854-90 (C 38.3). Se også LAVib. *Give Pastorat*. Protokol for Give Kirke 1862-1925 (15a-17), hvor kun fliserne omtales. I 2016 konstateredes, at de fire øverste skifter bestod af normalsten, og der sås spor efter en lavere tagrejsning, se NM. Indb. ved Hans Mikkelsen under udarbejdelse.

⁵¹ Væggen var muret i kalkmørtel af munkesten sat i krydsskifte, jf. fig. 16.

⁵² NM. Korrespondance. Ifølge en lokal beretning skal der være fundet 12 begravelser i krypten, Give-Egnens Museum og arkiv. *Give Kirke* (A282), lb. nr. 14.

⁵³ LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132). Regnskabsoplysningerne kunne også tolkes således, at 'begravelsen' 1677 betegnede krypten i koret (se ndf.), og at det åbne hul i korets nordmur 1690 skyldtes et kollaps i arkadens tilmuring. I så fald er kapellet nedrevet før 1677.

⁵⁴ Se Thomas Bertelsens artikel om Jelling Kirke under publicering i forbindelse med Nationalmuseets Jelling-projekt. Arkaden og kapelfunktionen i Give kunne

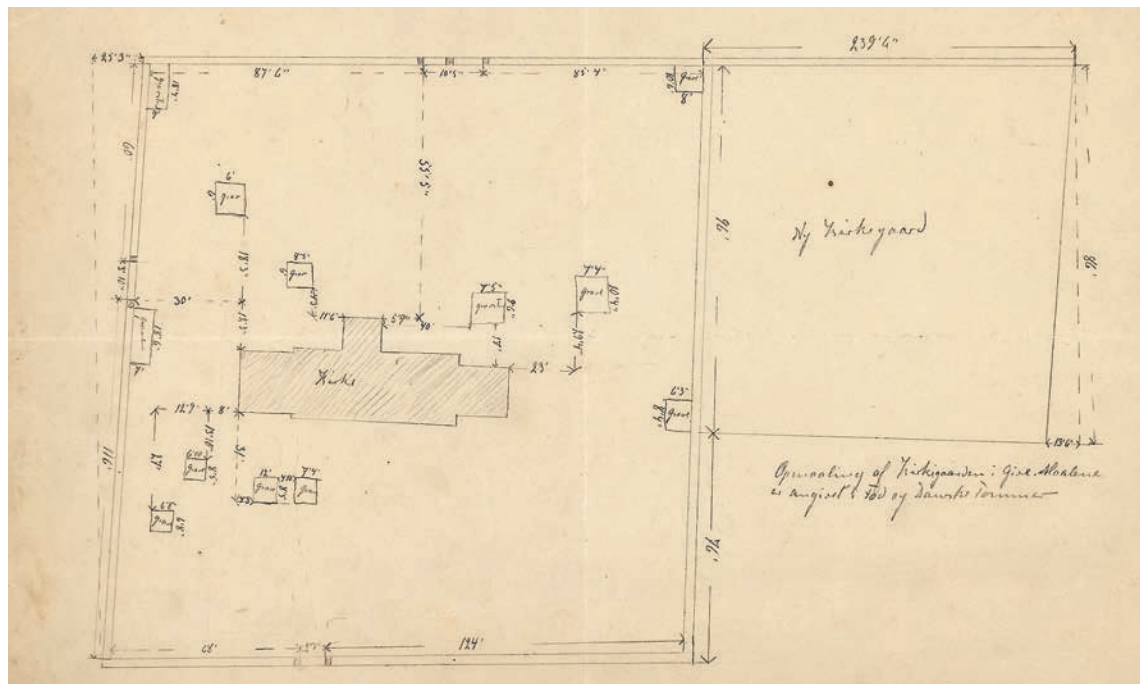

Fig. 56. Måleblad med den gamle og den nye kirkegård samt kirken 1905 (s. 2418). 1:1000. Målt og tegnet af S. Risom og Hother Paludan. – Survey sheet with the old and new churchyard and the church, 1905.

Fig. 57. Kirken set fra syd. Optagelsen må være fra kort efter 1905, idet det berørte murværk endnu ikke er kalket. Foto i NM. – *The church seen from the south, from shortly after 1905, since the affected masonry has not yet been limewashed.*

være sekundær. Tilbygningen blev 1968 af Knud Krogh vurderet til at være 'sandsynligvis middelalderlig'. NM. Korrespondance.

⁵⁵ Et nyt orgel (jf. s. 2455) 1940 medførte en sænkning af orgelpulpituret fra 1905, der ses på fig. 48. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

⁵⁶ Tilbygningen står 2,5 m vest for våbenhuset og kopierer dets form og til dels fremtoning med hvidkalkede mure, rødt tegltag, et firkantet vindue i vest og kamtaket gav (fig. 59). Gavlen udskiller sig dog ved at have blytækkede kamtakker, stå uden åbninger på nær en glug og være prydet af indridsede fuger dannede et rektangulært net. Der er adgang gennem en dør brudt i våbenhusets vestvæg og via en mellembygning med fladt tag.

⁵⁷ Målene er skønnede ud fra et fotografi (fig. 17).

⁵⁸ LAVib. *Ribe Bispearkiv*. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774).

⁵⁹ RA. 233. *Danske Kancelli*. Seks års kirkeregnskaber 1614-20 (B 184d). LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132). LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirke og præstegårdssyn 1793-97 (C 4.704).

⁶⁰ Mogens Jensen, »Brande-Grene provsti«, *Ribe Stiftsbog* 2003, 105. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give kirke*.

⁶¹ I facaden måler de 199×120 cm og i lysåbningen 149×62 cm.

⁶² Skibets tagværk består af 12 unummerede fag samt et 13. over gavltrekanten, vestforlængelsens af 7 num-

merede fag, korets af 6 samt et 7. over gavltrekanten, våbenhusets af 5 fag, tårnets af 7.

⁶³ RA. 233. *Danske Kancelli*. Seks års kirkeregnskaber 1614-20 (B 184d). LAVib. *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132).

⁶⁴ LAVib. *Nørvang-Tørrild Hrd.s provsti*. Synsprotokol 1854-90 (C 38.3). Det kan formodes, at korets tagværk er skiftet tidligere.

⁶⁵ Også 1814 og 1768 lå der bly over kor og skib, men tegl over tårn og våbenhus. LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803-18 (C 35 A). LAVib. *Ribe Bispearkiv*. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774).

⁶⁶ Feks. 1615, 1679 og 1704-05. RA. 233. *Danske Kancelli*. Seks års kirkeregnskaber 1614-20 (B 184d). LAVib. *Ribe bispearkiv*. Regnskaber for Jelling sysselprovstis kirker 1676-86 (C 4.1388). *Give Kirkeregnskaber 1677-1711* (C KRB 132).

⁶⁷ LAVib. *Ribe bispearkiv*. Kirke og præstegårdssyn 1816-25 (C 4.710).

⁶⁸ NM. Korrespondance. Placeringen af fyret i kirkerummet medførte en uheldig tilsodning af kalkmalerierne (jf. s. 2434).

⁶⁹ Et nyt vandbåret varmeanlæg installeres ved istandsættelsen 2016. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

⁷⁰ Lind behandlede bl.a. de romanske malerier med det såkaldte Carlsbergpræparat.

⁷¹ Nørlund-Lind, *Kalkmalerier* opfattede en kalke af en

konge under et bueslag som vidnesbyrd om endnu en arkade i Give (s. 56 med fig. 168), men kalken stammer i stedet fra Søstrup Kirkes korloft, jf. *DK Holbæk* 168.

⁷² Foto i Nørlund-Lind, *Kalkmalerier* fig. 163.

⁷³ Denne farve gengav Rothe 1906 med kromrødt (jf. fig. 21, 24), som han 1913 erstattede med zinnober.

⁷⁴ Om teknikken i romanske kalkmalerier generelt Peder Bøllingtoft: »Fra mur til maleri. Refleksioner over vægmaleriteknikker i 1100 og 1200-tallet«, *hikuin* 34, 2007, 17–42.

⁷⁵ Nørlund-Lind, *Kalkmalerier* nævner (s. 158) som muligheder Sct. Eustachius eller en af eremithelgenerne, 'der dog næppe var kendt i Danmark'.

⁷⁶ Især med en lignende snørklet gengivelse af det nøgne legeme i Jørunde og Søstrup og, for lavfrisens vedkommende, med den typisk sjællandske 'hejrefrise'.

⁷⁷ Således i Ål eksempelvis to unge gejstlige, der assisterer Sct. Nikolajs bispevielse og kroværtens kone – også i Nikolajlegenden. *DK Ribe* 1312, 1315 med fig. 24, 38.

⁷⁸ Således *DK Ribe* 1306–20 og *DaKalkmalerier* 2. *Senromansk tid* 1175–1275, 1987, 112–17.

⁷⁹ *DaBiogrLeks* 3, VIII, 248. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv, *Give Kirke*.

⁸⁰ Glassets tykkelse er forskellig, mellem 0,5 og 1 mm.

⁸¹ Moltke, *Runerne* 353, 358, 384.

⁸² Aage Roussell, »Die Glasmalereien des Mittelalters in Dänemark«, *Die Glasmalereien des Mittelalters in Skandinavien*, Stockholm 1964, 293–95.

⁸³ Se Birgit Als Hansen, »Middelalderlige glasmalerier«, *Hikuin* nr. 1, 1974, 87–96. Her findes nyttegning af skår nr. 5.

⁸⁴ Jf. dog kalkmalerier fra o. 1300 i Brösarp Kirke i Skåne. *A Catalogue of Wall Paintings in Medieval Denmark 1100–1600, Scania, Halland, Blekinge* II, København 1976, 60–61.

⁸⁵ Han tog her også indtryk af et runologisk responsum fra Ludvig Wimmer, der henviste runerne til netop denne tid.

⁸⁶ Roussell 1964 (jf. note 82).

⁸⁷ Jf. Jens Velløv, »Altre og alterindvielser – særligt i Odense stift«, *Fynske Minder* 1975, 23 ff. Et godt side-stykke til helgenraven kendes i Seem Kirke, hvorfra også relikvierne er i behold (*DK Ribe* 396–97).

⁸⁸ Art. »Jungfrauen, kluge und törichte« i *Lexikon der christlichen Ikonographie*, udg. E. Kirchbaum, Rom, Freiburg, Basel, Wien (1970), 1994.

⁸⁹ Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende udsmykning af betydning for liturgien og den private andagt*, Odense 2010, 124–28.

⁹⁰ Det er uvist, hvor predellaen sad, da den ikke giver sig til kende på fotografiet fig. 33. Måske gemte den sig bag fodstykket.

⁹¹ Notat i Nationalmuseet på seddel med optegning af Rothes fotografier.

⁹² Se nærmere Jette Lund, *En Altertavle af Fru Ingemann : Lucie Ingemann, født Mandix, og hendes altermalerier* (under udgivelse). Signaturen lyder »Lucie Marie 1847«.

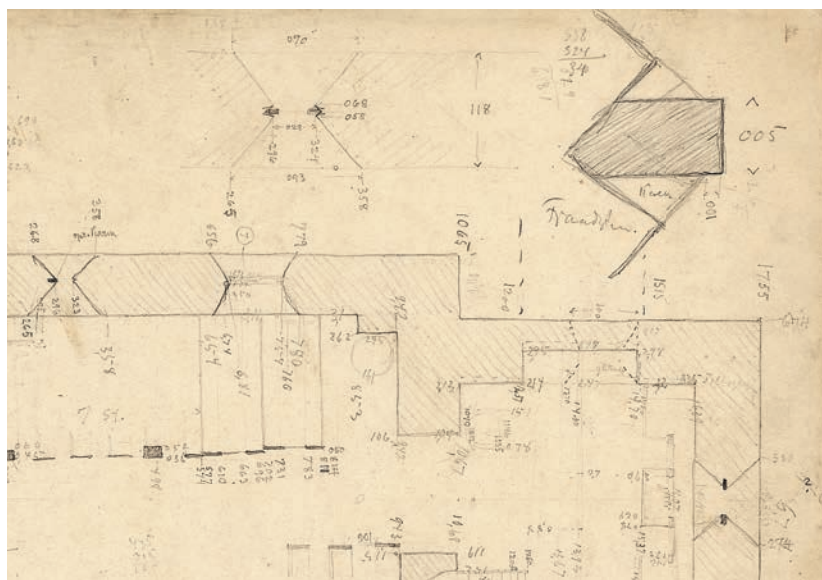

Fig. 58. Måleblad (udsnit) af kirkens grundplan, med detaljer fra vinduesrammer af træ fra korets østvindue og skibets vestre nordvindue (s. 2420). S. Risom og Hother Paludan 1905. – Survey sheet of ground plan of church with details of window frames of wood from the east window of the chancel and the western north window of the nave.

⁹³ Nordsidens nedre maleri kan ikke identificeres på fotografiet.

⁹⁴ Den første døde efter 1634, den anden 1646.

⁹⁵ LAVib. *Ribe bispearkiv*. Landsbykirkernes rgsk. Give Kirke 1676–86 (C4-1388).

⁹⁶ LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18 (C 35 A).

⁹⁷ Mackeprang, *Døbefonte* 324. En beslægtet font i Grene Kirke opfattes som et elevarbejde (DK Ribe 2277).

⁹⁸ Johnny Roosval, *Die Steinmeister Gotlands*, Stockholm 1918, 56–57. Jf. noget reserveret Mackeprang, *Døbefonte* 26, og senest eksempler i Marian Ullén, *Kyrkobyggare och stenhugare i småländsk medeltid*, Jönköping 2015.

⁹⁹ Det består af to stykker egetræ med fals til stolen.

¹⁰⁰ Georg Garde, *Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede*, 1961, 294.

¹⁰¹ NM. Hother Paludan. Måleblade ved S. Risom o. 1905.

¹⁰² LAVib. *Nørvang Hrd.* Uregistreret korrespondance 1493–1767 (C 4. 62).

¹⁰³ *Give-Egnens Museum*, *Årsskrift* 2000, 60–61. Her findes også en tegnet rekonstruktion af pulpituret.

¹⁰⁴ LAVib. *Tingbog for Nørvang Hrd.* 1664–66. Mikro-film 31186.

¹⁰⁵ LAVib. *Danske kancelli*. Seks års kirkeregnskaber 1614–20 (B 184d).

¹⁰⁶ Dagbog 1913 af Peter Johnsen Petersen, Farre, gengivet efter *Give-Egnens Museum*, *Årsskrift* 2000, 60–61.

¹⁰⁷ Oplysning fra arkitekt Jørgen Overby.

¹⁰⁸ I forbindelse med flytningen til Vejlefjord Kirke blev orglet ombygget og opstillet bag en ny facade.

¹⁰⁹ LAVib. *Give Pastorat*. Protokol for Give Kirke 1862–1925 (15a–17).

¹¹⁰ Omdisponeringen blev muligvis foretaget af Th. Frobenius & Co. i forbindelse med flytningen til Gettrup Kirke 1940.

¹¹¹ Den oprindelige disposition har muligvis været: Bordun 16', Principal 8 Fod, Tectus 8 Fod, Fugara (eller anden strygstemme) 8 Fod, Octav 4 Fod. Koppel M 4'-M fra c'.

¹¹² Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹¹³ Jf. Niels-Knud Liebgott, *Lys, lamper, stager og kroner fra middelalder og renaissance*, 1973, 17 f.

¹¹⁴ Nyrop, *Kirkeklokker* 110.

¹¹⁵ Suppleret efter Mortensen 1941, 62.

¹¹⁶ Citeret efter Mortensen 1941, 62.

Fig. 59. Våbenhuset med tilbygning set fra nordnordøst (s. 2427). Foto Arnold Mikelsen 2016. – Porch with extension seen from north-north-west.

Fig. 60. Kirken set fra sydvest. Johan Ulrik Bredsdorff, for 1905. Give-Egnens Museum. – *The church seen from the south west before 1905.*

GIVE CHURCH

Building. The church is a relatively well preserved Romanesque building of calcareous tufa consisting of chancel and nave. The chancel, on the basis of its contemporary wall paintings, can presumably be dated c. 1200–25. The nave stands on a double foundation, the upper part of which is in tufa and the lower in cavetto-molded granite.

Two of the original windows – the east window of the chancel and the west window of the nave on the north side – are still in use and in 1905 had the original wooden frames. Another two windows – the north one of the chancel and the east one of the nave on the north side – were reconstructed in 1905 on the basis of original remains, but no parts of the south window of the chancel, which was also reconstructed in 1905, were preserved.

Both doors are preserved, but while the north one has been in continuous use and stands unchanged, the south one has over time been

bricked up and re-opened several times and must be considered to have been changed slightly. The original chancel arch is preserved.

The order of the *Late Medieval additions and alterations* is uncertain. In the west a tower was added; its lower interior has pointed-arched recesses in the north and south. After reductions in 1780 and 1905 it stands as a western extension. A porch was added in the north. It was rebuilt in 1767 and was given a corbie gable in 1905. A manorial †chapel was built north of the chancel.

In the latter half of the 1500s a manorial †crypt was added beneath the chapel. In 1690 chapel and crypt were demolished while another for the parsons is mentioned in 1768. A new tower in the west was built in 1905.

The appearance of the church has been influenced by a thorough restoration in 1905, which besides the changes mentioned also

included the large 'Romanesque' windows in the south side of the nave.

Wall paintings. In all essentials the wall paintings of the church from c. 1200–25 have been uncovered and radically but probably very authentically restored in 1904–5. They are only preserved on the east wall of the chancel north of the window. The decoration comprises two still-uninterpreted figural scenes beneath arcades and decorative borders which terminate it above and below. In the north one can see a holy man with bare upper body and arms folded across his chest. In the south he stands in front of a warrior with a convex cap or helmet. He has a sword at his side but is otherwise wearing civilian costume.

An upper palmette border has been reconstructed after †remains on the west wall of the chancel. The lower one consists of prism rods connecting an area of lozenges with cross quarters with a medallion containing a bust of a praying angel. There is a similar border on the paintings in Ål Church in western Jutland, while other features of the decoration link it with decorations in eastern Jutland.

**Stained glass.* 29 shards of stained glass from c. 1275–1300 were found in 1904 in the foundation of the Romanesque †Communion table and must mainly come from the east windows. The shards appear much fragmented in black, white and yellow. On six of the black ones faint, yellow-painted motifs can be made out, mostly from borders. However, one can also see a hand, some of a pallium and a runic inscription "furði(k)", which may be the past tense of a verb meaning 'to bear/wear/lead'.

Furnishings. The oldest item is the Romanesque font, which belongs to a small group with motifs under arcades. More or less contemporary with the building is a *saint's grave of calcareous tufa from a Romanesque Communion table which is now in the National Museum.

Of a set of pews dated 1580 a small amount of panelling is preserved with the date, and of an altarpiece from the same time there are still the

sidepieces. The pulpit bears the date 1624 and has coats of arms for Terkel Krabbe of Hestlund and his wife Dorte Kruse, while parts of a *(†)west gallery from 1623 are preserved in the Museum of Give.

The altar candlesticks bear the date 1641 and the arms and initials of Laurids Ebbesen and Sophie Staverskov, while a bell was cast in 1657 by Felix Fuchs.

The unstamped altar plate must be from c. 1600–50, and a wafer box was supplied around 1860 by Mads Christian Mortensen in Vejle.

From a rebuilding of the Renaissance altarpiece in 1847 the side panels are preserved with 19th century paintings of the apostles Peter and John after Thorvaldsen (now in the church loft). The new main subject of the altarpiece, a painting by Lucie Ingemand, shows *Christ invoking a Blessing on Humanity* and is now kept in the parish hall.

The present altar decoration from 1947 is a carved crucifix group in Arts and Crafts style, signed by the cabinetmaker "GH".

Colour scheme and repairs. The pulpit from 1624 has stood out since 1992 with its original decoration comprising small paintings of Christ and the Evangelists. The paintwork of the church interior in general is more recent: the altar decoration is from 1947, that of the pews from 1905.

A †predella from an altarpiece, which must have come from c. 1500, and which had worn-down paintings of *The Wise and Foolish Virgins*, bears witness to the Late Medieval furnishings of the church. It was investigated in 1904 and then scrapped. Its successor, the (†)altarpiece from c. 1580, was of the four-column type with pointed pediments above the side panels. The paintings seem to have been renewed in two stages in the course of the 1700s. In 1875 the inside of the church was painted in imitation oak, and in 1925 it is explicitly stated that at that time the church had no altarpiece.

A *burial monument* of wood from c. 1748 commemorates Birgitte Nielsdatter.